

Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Využití částic při překladu novozákonního textu do češtiny a jejich anglické protějšky
The Use of Particles in Translation of the New Testament into the Czech Language and its
English Counterparts

(Bakalářská práce)

Autor: Kristýna Adámková

Studijní obor: Angličtina se zaměřením na komunitní tlumočení a překlad

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Zehnalová, Dr.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla úplný seznam citované a použité literatury.

V Olomouci dne

Kristýna Adámková

Děkuji Mgr. Jitce Zehnalové, Dr. za odborné vedení při zpracování této bakalářské práce a za cenné rady a připomínky, které mi během psaní poskytla. Také děkuji Mgr. Evě Richertové, která trpělivě pročetla původní verzi tohoto textu a upozorňovala mě na různé nedostatky. Všechny chyby, které nakonec ve výsledné práci zůstaly, jsou tam ale samozřejmě mojí vinou.

Seznam zkratk

VT – výchozí text

CT – cílový text

KJV – King James Version

RSV – Revised Standart Version

ASV – American Standard Version

NASB – New American Standard Bible

NIV – New International Version

BK – Bible Kralická

ČEP – Český ekumenický překlad

ČSP – Český studijní překlad

B21 – Bible, překlad 21. století

Obsah

SEZNAM ZKRATEK.....	4
OBSAH.....	5
1 ÚVOD.....	7
2 HISTORICKÝ KONTEXT.....	9
2.1 ÚVOD	9
2.2 ANGLICKÉ PŘEKLADY	9
2.3 ČESKÉ PŘEKLADY	15
2.4 SHRNUÍ.....	18
3 SPECIFIKA PŘEKladu NOVOZáKONNÍHO TEXTU.....	20
3.1 ÚVOD	20
3.2 OBECNÉ ZÁSADY	20
3.2.1 <i>Textová kritika</i>	20
3.2.2 <i>Interpretační preference</i>	20
3.2.3 <i>Interpunkce</i>	20
3.2.4 <i>Transliterace</i>	21
3.3 LITERÁRNÍ POVAHA TEXTU	21
3.3.1 <i>Bible jako antologie</i>	21
3.3.2 <i>Vzdálenost mezi výchozím a cílovým jazykem i kulturou</i>	21
3.3.3 <i>Překladačská tradice</i>	22
3.4 NÁBOŽENSKÁ POVAHA TEXTU	22
3.5 SHRNUÍ.....	24
4 ČESKÝ BIBLICKÝ STYL.....	25
4.1 ÚVOD	25
4.2 FRANTIŠEK ŽILKA V ČESKÝCH THEORIÍCH PŘEKladU.....	25
4.3 JOSEF BARTOŇ – ČESKÁ BIBLICKÁ PŘEKladATELSKÁ TRADICE	26
4.4 JIŘÍ LEVÝ – UMĚLECKÝ VS. PŘEKladATELSKÝ STYL.....	28
4.5 SHRNUÍ.....	29
5 ČÁSTICE V PŘEKladU NOVÉHO ZákONA	30
5.1 ÚVOD	30
5.2 SANDOR HERVEY – ČÁSTICE A TEORIE MLUVNÍCH AKTŮ.....	30
5.2.1 <i>Příklady v novozákonním textu</i>	31
5.3 MIROSLAV GREPL – SIGNALIZACE POSTOJOVÝCH HODNOT	34
5.3.1 <i>Příklady v novozákonním textu</i>	34
5.4 KLASIFIKACE ČÁSTIC PODLE MLUVNICE SOUČASNÉ ČEŠTINY	35
5.5 SHRNUÍ.....	39
6 ZÁVĚR.....	40
SUMMARY.....	42
POUŽITÉ TEXTY	43
BIBLIOGRAFIE	43
ABSTRACT	46
ANOTACE.....	46

1 Úvod

Biblickému překladu vděčí translologie za mnohé. Vždyť „v západní společnosti byla problematika volného a doslovného překladu... spjata s překladem bible a dalších náboženských textů.“¹ (Munday, 2008, s. 23) Tento typ literatury má však svá specifika, pro která stojí jaksí stranou od zbytku překládaných textů a nejnovější poznatky překladatelských teorií jsou na něj jen skromně aplikovány. Zvláště pokud mluvíme o jazycích, které mají s překladem Bible dlouholetou zkušenost, mezi něž čeština i angličtina bezesporu patří.

Tato práce je rozdělena na čtyři části. Po tomto úvodu do problematiky následuje druhá kapitola, která stručně shrnuje historii překladů bible do angličtiny a do češtiny. Vychází z knihy *Starověké a anglické překlady bible* od Bruce Metzgera (2010), z knih *The Word of God in English* a *Choosing your bible* jejichž autorem je Leland Ryken (2002, 2005) a konečně z článku a knih Josefa Bartoně K dějinám českého biblického překladu (2006), *Moderní novozákonní překlad* (2009) a *Pět českých novozákonních překladů* (2013). Další informace jsem čerpala z předmluv k daným překladům.

Výčet překladatelských počinů není zdaleka úplný. Sledovala jsem především ty překladové linie, z nichž vycházejí úryvky v praktické části práce. Překladové verze, ze kterých jsem vybrala úryvky do praktické části práce, jsou pro angličtinu New American Standard Bible, New International Version, a pro češtinu Český ekumenický překlad, Český studijní překlad, Bible 21. století. Vybírala jsem je na základě dvou kritérií. Hledala jsem zaprvé překlady, které jsou rozšířené a používané a z těch jsem pak vybírala ty, které mají jakýsi protějšek v českém prostředí, tedy aby k nim v češtině existoval překlad, který je založen na stejné překladatelské metodě a vznikl alespoň přibližně ve stejné době.

Tato část si klade za cíl představit historii biblického překladu v angličtině a v češtině a nastínit vývoj překladatelské metody. V neposlední řadě se tento výčet snaží alespoň v rychlosti připomenout, jak významnou úlohu překlad bible sehrál nejen v translologii, ale především v lingvistice, v literatuře a v evropských dějinách vůbec.

Třetí kapitola nastiňuje problematiku překlad biblického textu. To, co může být ať už z náboženského či sekulárního hlediska velkým přínosem bible jako literárního díla, může být zároveň pro překladatele noční můrou. Kulturní rozdíly a geografická vzdálenost mezi výchozím a cílovým textem například poskytuje čtenářům pohled do světa a kultury, do níž by jinak nemohli nahlédnout, ale zároveň ztěžuje čtenářům porozumění a klade na překladatele větší nároky, aby tuto propast překlenul.

Tato kapitola se snaží ve stručnosti shrnout specifika novozákonního textu, se kterými se překladatelé musí vypořádat. Zaprvé, popisuje obecná rozhodnutí, která musí učinit každý překladatel starověké literatury, za druhé popisuje, co musí zohlednit překladatelé Nového zákona, kteří k textu přistupují pouze jako ke klasickému literárnímu dílu, za třetí přidává již k výše jmenovaným problémy, se kterými se musí vypořádat překladatelé, kteří věří v nadpřirozenou povahu tohoto textu jako Bohem inspirovaného Písma. V této části čerpám

¹ „Within western society, issues of free and literal translation were for over thousand years after St Jerome bound up with the translation of the bible and other religious texts.” (Munday 2008, s. 23) pozn. není-li uvedeno jinak, jsou všechny citace přeloženy autorkou práce.

především z poznatků B. Metzgera (2010), J. Levého (2012), C. Nordové (2005) a W. Barricka (2004).

Čtvrtá kapitola podrobněji rozpracovává problematiku biblických překladů obecně představenou ve 3. kapitole a diskutuje její jednotlivé aspekty v prostředí českého biblického stylu. Snaží se odpovědět na otázku, proč má konkrétně v českém prostředí biblický text specifické postavení, a proč často působí v porovnání s ostatní překladovou literaturou jako méně kvalitní.

Tato část v krátkosti představuje problematiku českého biblického stylu. Nejprve z pohledu Františka Žilky (In: Levý, 1957, s. 696-709), dále z pohledu bohemisty Josefa Bartoně (In: Hanuš, 2012, s. 209-229) a uzavírá několika poznámkami k překladatelskému stylu z pera Jiřího Levého (2012, s. 125-171).

Protože problematiku biblického překladu by bylo možné zkoumat téměř do nekonečna, a to v dokonce v mnoha různých disciplínách zaměřuje se pátá kapitola pouze na jeden aspekt překladu, a to sice na využití částic v cílovém textu.

Co se týče teoretického ukotvení, vychází z příspěvku Sandora Herveye (1998), dále z poznatků Miroslava Grepla (1976), který v českém kontextu rozvinul teorii řečových aktů, a Jana Táborského (2010), který v podstatě rozvinul Greplovu teorii a v Mluvnici současné češtiny (Cvrček, 2010) a kategorizoval částice podle toho, s jakým postojem mluvčího se pojí.

Společným jmenovatelem těchto prací je skutečnost, že popisují částice jako na jeden z možných prostředků k vyjadřování ilokuční funkce. A upozorňují, že různé jazyky využívají k vyjádření této funkce prostředky odlišné. Na základě těchto zdrojů a také poznatků rozebraných v kapitole 4. uvádím příklady z jedné krátké novozákonní knihy, konkrétně listu Jakubova. Vybrala jsem pro krátkou analýzu několik běžně užívaných českých i anglických překladů (konkrétně ČEP, ČSP, B21, NASB a NIV 2) a snažím se na příkladech z analýzy ukázat: Jak se v těchto překladech potvrzuje propozice prezentovaná S. Herveyem (1998, s. 10-25) a M. Greplem (1976), že různé jazyky používají k vyjádření stejného postoje mluvčího různé prostředky (angličtina především intonací a vytykáací konstrukce a čeština především částice a slovosled). Jak se potvrzuje tvrzení M. Grepla (1976, s. 24), že v jednom jazyce může být postoj mluvčího naznačen různými prostředky. A nakonec jaký je rozdíl v četnosti částic ve třech různých českých překladových verzích.

Vzhledem k stanovenému rozsahu práce se jedná o pouhý úvod do problematiky s několika názornými ukázkami, který lze považovat za náznak, či zárodek toho, kam by se další studie mohly ubírat. Perspektivy dalších studijních záměrů jsou naznačeny v závěru.

² Více informací k okolnostem jejich vzniku a překladatelské metodě poskytuje 2. kapitola této práce.

2 Historický kontext

2.1 Úvod

Následující část stručně shrnuje historii překladů bible do angličtiny a do češtiny. Nejedná se o vyčerpávající seznam všech exemplářů, protože ty se v angličtině pohybují řádu stovek³ a v češtině jich také není málo.⁴ Sledovala jsem především ty překladové linie, z nichž vycházejí úryvky v praktické části práce. Komentáře k jednotlivým překladům jsou také velmi stručné a omezují se na shrnutí podmínek, z jakých překlad vzešel, případně shrnutí informací z předmluvy překladatelů k objasnění jejich pracovní metody a pracovních postupů. Všechny ostatní překlady ve svém výčtu uvádím, aby bylo zřejmé, že překlady nevznikají ve vakuu, nýbrž vycházejí z určité překladatelské tradice a historického kontextu. V neposlední řadě se tento výčet snaží alespoň v rychlosti připomenout, jak významnou úlohu překlad bible sehrál nejen v translatoologii, ale především v lingvistice, v literatuře a v evropských dějinách vůbec.

Následující informace jsou všeobecného charakteru, ale čerpala jsem je především z knihy *Starověké a anglické překlady bible* od Bruce Metzgera⁵ (2010), z knih *The Word of God in English* a *Choosing your bible* jejichž autorem je Leland Ryken⁶ (2002, 2005) a konečně z článku a knih Josefa Bartoň⁷ *K dějinám českého biblického překladu* (2006), *Moderní novozákonní překlad* (2009) a *Pět českých novozákonních překladů* (2013). Další informace jsem čerpala z předmluv k daným překladům.

2.2 Anglické překlady

Přelom 5. - 6. století Metzger (2010, s. 43) uvádí, že křesťanští misionáři na Britských ostrovech nejprve používali latinskou Vulgátu.⁸ Tu při evangelizaci tlumočili přímo do místních jazyků.

9. - 10. století Vznikají staroanglické překlady vepisované mezi řádky latinského textu. Nejznámější z nich jsou Lindisfarnská evangelia. (Metzger, 2010, s. 43)

³ Bruce Metzger odkazuje např. na seznam pořízený Alanem Duthie, který rovněž není úplný, ale čítá zhruba 150 exemplářů, a to jen do roku 1995. Viz DUTHIE, Alan, 1995. *How to choose your bible wisely*. Carlisle: Paternoster.

⁴ Josef Bartoň uvádí, že poměrně ucelený přehled všech českých biblí poskytuje seznam Františka Verneru. (VERNER, František, 1987. *Bibliografie českých překladů celé bible i jejich částí*. Praha: Česká katolická charita.) A detailní zpracování historie české bible zase celoživotní dílo Vladimíra Kyase. (KYAS, Vladimír, 1997. *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad.)

⁵ Bruce Metzger byl absolventem a později vyučujícím na Princetonském teologickém semináři, odborník na textovou kritiku, řečtinu, novozákonní kánon a překlad bible. Působil v několika týmech novodobých biblických překladů (např. RSV, NRSV, NIV, a další). Publikoval desítky knih a odborných článků. Je považován za jednoho z nevlivnějších novozákonních biblistů 20. století. (Informace o autorovi pocházejí z oficiálních webových stránek jeho pracoviště – Princetonského teologického semináře www.theologytoday.ptsem.edu)

⁶ Leland Ryken je absolventem a vyučujícím Wheatonské univerzity. Ve svém výzkumu se zabývá mimo jiné biblickou literaturou a překladem bible. Na tato témata publikoval mnoho knih i odborných článků. Působil jako literární stylista v překladatelském týmu pro The English Standard Version. (Informace z oficiálních webových stránek Wheatonské univerzity www.wheaton.edu).

⁷ Josef Bartoň působí, jako vedoucí Oddělení starých jazyků na Katedře biblických věd Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy ve svém výzkumu se zabývá mimo jiné dějinami českého biblického překladu a českým biblickým stylem. (Informace z oficiálních webových stránek Univerzity Karlovy www.ktf.cuni.cz)

⁸ překlad Písma do latiny pořízený Jeronýmem ve 4. století, který si až do reformace udržel v podstatě výsadní postavení, jako jediný oficiální církevní překlad.

11. - 14. století

Po dobytí Anglie Normany v roce 1066 byly veškeré práce na překládání bible přerušeny.

1382

V tomto roce vznikl první překlad celé bible (tj. Starého i Nového zákona) do angličtiny. Bible známá také jako „**Wycliffovská**“ podle Johna Wycliffa, který dílo inicioval. Přestože Wycliff sám se na samotném překladu možná vůbec nepodílel (Metzger, 2010, s. 44), dílo nese jeho název, protože ho svým vlivem a přesvědčením, že „bible je Boží slovo, jež se obrací na každého člověka a považoval za nezbytné, aby Písmo bylo k dispozici v takové podobě, aby z něho mohl mít užitek běžný čtenář“ (2010, s. 44) inspiroval. Jedná se o překlad vycházející z Vulgáty a „byl příliš doslovný, neboť slovo od slova sledoval latinskou předlohu i na úkor přirozeného anglického slovosledu.“ (2010, s. 44) I přes veškerý útlak tehdejších církevních autorit se podařilo roku 1388 dokončit překlad druhý, který již více respektoval zákonitosti tehdejšího anglického jazyka. Všemu protivenství navzdory stojí Wycliffovská bible jako významný mezník v anglických překladatelských počinech, protože se jedná o „jedinou anglickou bibli do šestnáctého století, kdy došlo k vynálezu knihtisku, a začaly vycházet překlady novější.“ (2010, s. 45)

Z čistě sekulárního hlediska je tento překlad významný svým vlivem na vývoj anglického jazyka.

1526

Další epocha anglické bible začíná v období renesance, kdy se „Písmo začalo zpřístupňovat v původních jazycích: r. 1488 první tištěná hebrejská bible a roku 1516 vyšel první Nový zákon ve vydání Erasmově.“ (2010, s. 45)

První tištěný Nový zákon v angličtině je dílo Williama Tyndala. I on čelil kvůli své práci pronásledování ze strany církevních autorit, a nakonec byl umučen. Svůj překlad Starého zákona tedy dokončit nestihl. Poté, co se politická potažmo církevní situace změnila, byl Tyndalův Nový zákon používán jako anonymní dílo.

Metzger dále tvrdí, že Tyndalův překlad byl průkopnický jednak proto, že se jedná o první překlad přímo z řečtiny, ale také, protože tím vytvořil nesmírně hodnotné literární dílo, které zásadním způsobem ovlivnilo veškeré pozdější anglické překlady. Z Tyndalova překladu „...podle odhadů pochází dobrých osmdesát procent materiálu v pozdějších anglických biblích až po Revidovaný překlad (Revised version).“ (2010, s. 46)

1539

V tomto roce vyšla také **Velká bible**, která své přívěsko získala díky velkému formátu, na němž byla původně vytištěna. Její význam spočívá v tom, že se jednalo o první oficiálními autoritami schválenou anglickou bibli. Pracoval na ní Miles Coverdale.

1560

Ženevská bible vznikla, jak název napovídá, v Ženevě, kam se v době vlády Marie Tudorovny museli uchýlit angličtí překladatelé, kteří na

tomto překladu pracovali. Pravděpodobně pro své četné inovace (poznámky na okraji stránek, mapy, tabulky, shrnutí jednotlivých knih, menší formát) se tento překlad stal velmi oblíbeným.

„Od roku 1560 do roku 1616 neuplynul jediný rok, aby nebyla znovu vydána. Roku 1599 vyšlo dokonce deset vydání. Byla biblí Williama Shakespeara, Johna Bunyana, biblí Cromwellových vojáků, puritánských poutníků do Nového světa, a dokonce samého krále Jakuba.“ (Metzger, 2010, s. 51)

1568 **Biskupská bible** je revizí „Velké bible“ a získala svůj název, protože všichni, kdo se na ní podíleli, zastávali úřad biskupa. Metzger (2010, s. 51) uvádí, že kvalita revize utrpěla, kvůli špatné kooperaci jednotlivých překladatelských skupin, ale i navzdory těmto problémům se revize Velké bible stala druhým oficiálně schváleným anglickým překladem.

1611 **Bible krále Jakuba** (v angličtině známá jako The King James Version nebo pod zkratkou KJV) je do dnešního dne jedním z nejznámějších anglických překladů Písma, který inicioval anglický král Jakub I.

V předmluvě překladatelé mimo jiné uvádějí, že jim šlo o to udělat z mnoha dobrých překladů jeden nejlepší, na kterém by se mohli všichni ujednotit. (Metzger, 2010, s. 58)

To se jim se podařilo, a přesto, že se jejich dílu nedostalo žádného oficiálního schválení ze strany církve, získala si čtenáře pravděpodobně svým vytríbeným stylem, který vhodně kombinoval jednoduché a vzletné vyjadřování a svým smyslem pro rytmus (Ryken, 2002, s. 51). Což, jak Ryken dále uvádí, by mohl být i důvod, proč Bible krále Jakuba během následujících několika desetiletí po svém vydání zastínila všechny předchozí překlady, včetně oblíbené bible Ženevské a stala se překladem, který počínaje Miltonem používali všichni slavní angličtí básníci i skladatelé a také překladem, jehož mnohé slovní obraty v angličtině zlidověly.

Dvě nejzávažnější překladatelské chyby, kterými se navzdory vší své slávě Bible krále Jakuba vyznačuje, jsou podle Metzgera (2010, s. 57) Zaprvé, snaha o nestrannost vůči anglickým slovům – tedy snaha „nezvýhodňovat“ určitá slova na úkor jiných, což vedlo k překládání jednoho řeckého či hebrejského slova mnoha anglickými synonymy. A za druhé, překládání několika slov v originále jen jedním slovem anglickým, což zase vedlo ke stírání významových rozdílů.

Další významný nedostatek vidí Metzger (2010, s. 59) v nedostatečné spolupráci oněch šesti překladatelských skupin, což má za následek kolísající úroveň kvality překladu mezi jednotlivými knihami.

Navzdory těmto nedostatkům a mnoha typografickým chybám označuje Ryken (2002, s. 51) tento překlad za stylisticky nejpodarenější anglický překlad vůbec, o čemž svědčí i skutečnost, že se na výsluní udržel až do

poloviny 20. století, tedy dobrých tři sta let a až tehdy byl nahrazen překlady novějšími. Bývá stále vydáván, a některými náboženskými skupinami zůstává i nadále preferován, což ale podle Rykena (2002, s. 51) není na místě především ze tří důvodů: Zaprvé, užívá zastaralého a dnes již mnohdy nesrozumitelného jazyka. Zadruhé byl překládán badateli, jejichž znalost původních jazyků byla neúplná v porovnání se znalostmi překladatelů současných. A za třetí, protože vychází z řecké edice Nového zákona (zvané *textus receptus*⁹), která již není považována za tu nejspolehlivější verzi řeckého textu.

Co se týče překladatelské metody, není v předmluvě reflektována tak, jak bývá zvykem v předmluvách dnešní. Nicméně z ní jasně vyplývá, že pochází od překladatelů, kteří věřili, že se jedná o Boží slovo. Ryken ve své publikaci *Choosing the Bible* (2005, s. 6) cituje Alistera McGratha¹⁰ (2001, s. 250), který vlastním pozorováním shrnul překladatelskou metodu Bible krále Jakuba do tří hlavních bodů. Zaprvé zajistit, aby každé slovo v předloze mělo svůj ekvivalent v cílovém textu. Zadruhé, označit (většinou jiným fontem nebo kurzívou) všechna slova, která byla překladateli do cílového textu přidána pro větší srozumitelnost. Zatřetí, snaha zachovat v cílovém textu slovosled předlohy, kdykoliv je to možné.

1881-1885

Britský revidovaný překlad v angličtině známý také jako Revised version je, jak název napovídá nevyhnutelnou revizí Bible krále Jakuba, jednak z důvodu potřeby aktualizace jazyka, ale také proto, že do poloviny 18. století bylo učiněno několik nových objevů starých hebrejských a řeckých rukopisů, které odhalili některé nepřesnosti v rukopisech, které kdysi sloužili, jako výchozí text KJV. Proto musely být položeny základy textové kritiky, které následně pomohly novozákonní text úplně očistit a překladatelé se s jejich pomocí mohli pustit do celkové revize (Metzger, 2010, s. 77).

Jak uvádí Ryken (2002, s. 51) i přestože výsledný text byl příliš doslovný místy až ignorující zákonitosti běžné angličtiny, je významný jako první z moderních biblických překladů, který vyšlapal cestu všem dalším. Ve viktoriánské Británii byl přijat s velkým nadšením, protože Bible krále Jakuba slavila tou dobou již 250. výročí a jiný překlad v angličtině k dispozici nebyl, svou pozici na výsluní anglických biblí si však Revidovaný překlad udržet nemohl, právě pro svou nízkou literární kvalitu (Ryken, 2002, s. 52).

1901

Americký standartní překlad americká obdoba Revidovaného překladu: „...obsahovala okolo šesti set variant a překladů, jimiž Američané dávali přednost.“ (Metzger, 2010, s. 79) Ačkoli měl překlad

⁹ *textus receptus* je označení pro skupinu textů Nového zákona, kterou Erasmus Rotterdamský shromáždil, podle tehdejších nejnovějších poznatků, tento text začal být přijímaný jako ten, který se nejvíce blížil původnímu znění Nového zákona (v latině to znamená právě „přijímaný text“). Od dob Erasma došlo k několika objevům starověkých rukopisů, proto *textus receptus* dnes již za nejspolehlivější znění původního textu považován není.

¹⁰ Alister McGrath je profesor vědy a religionistiky na Oxfordské univerzitě.

po literární stránce podobné nedostatky, jako jeho britský předchůdce, ujal se v Americe poněkud lépe. Ani jeden z nich však Bibli krále Jakuba nepředčil.

Protože se, spíše než o překlad jedná o komplexní revizi, omezují se překladatelské poznámky v předmluvě na obhajobu různých druhů změn, které byli překladatelé nuceni do textu zanést. Tyto změny se týkají především modernizace interpunkce, pravopisu, slovosledu, frazeologie atp. (ASV, 1901, s. 3-9)

1952

Revidovaný standardní překlad je nástupcem Amerického standardního překladu a usiloval (stejně jako ASV) o revizi Bible krále Jakuba, především tedy o zachování stejných literárních kvalit (Ryken, 2002, s. 52). Ve své době byl považován za příliš inovativní a v konzervativních kruzích utrpěl těžkou kritiku, kvůli určitým liberálně směřujícím změnám nicméně mu Ryken (2002, s. 53) přiznává dvě hlavní přednosti. Zaprvé, že se mu skutečně podařilo udržet literární kvality KJV. A za druhé, že se jedná o první překlad včetně apokryf, které považuje za kanonické ¹¹ římskokatolická církev, ale také včetně apokryf uznávaných pravoslavnou církví. Jak uvádí i Metzger (2010, s. 93), který se sám na tvorbě tohoto překladu podílel, jedná se o první překlad bible do angličtiny, který „mohou používat angličtí čtenáři všech denominací křesťanské církve.“

O konkrétní překladatelské metodě se tvůrci překladu v předmluvě nezmiňují. Vysvětlují čtenářům základy textové kritiky, a jakým způsobem tato věda přispěla k nutnosti současné revize. Z předmluvy je cítit úcta k Bibli krále Jakuba a je jasné, že překladatelé se od ní nechtějí vzdálit, ale provést jen nezbytné úpravy pro to, aby své generaci zprostředkovali kvality Bible krále Jakuba ve srozumitelné formě.

1978

Nový mezinárodní překlad (v angličtině New International Version neboli NIV) je po KJV v současnosti pravděpodobně nejrozšířenějším anglickým překladem Písma. Pořízený z původních jazyků, jako jeden z prvních překladů se nehlásí přímo k odkazu Bible krále Jakuba a nabízí tak jakousi alternativu dosavadnímu úsilí včetně RSV, tedy překladem, s nímž bylo mnoho čtenářů nespokojených (Ryken, 2002, s. 53).

Tento překlad je významný, protože získal hned několik prvenství.

Jak sám název napovídá je to v angličtině první mezinárodní překlad (to znamená, že se na jeho přípravě podílelo téměř sto překladatelů rozdělených do několika skupin včetně zástupců z USA, Kanady, Anglie, Austrálie a Nového Zélandu) a podílelo se na něm 13 křesťanských denominací, což do značné míry vysvětluje jeho

¹¹ Kánon je řecké označení pro standard za kanonické věřícími považovány ty knihy, které prvotní církev vybrala mezi všemi spisy jako ty Bohem inspirované. Všechny ostatní spisy se označují jako apokryfy.

úspěšnost – byl namířen na široké spektrum čtenářů. (Metzger, 2010, s. 105).

Jeho překladatelská komise byla jednou z prvních, která si uvědomila, že překlad Bible je v důsledku neustálého vývoje jazyka nikdy nekončícím úsilím. S vydáním NIV tedy její překladatelská komise neukončila svou činnost, ale v modifikované podobě pokračovala na revizích, které později vedly k vydání Today's New International Version, New International Reader's Version a mnoha dalším edicím.

Byl také prvním překladem, který se snažil důsledně aplikovat principy dynamické ekvivalence vytyčené E. Nidou, především v jeho stěžejních dílech *Toward a science of translating* (1964) *Theory and practice of translation* (1969). S každou další revizí se tento překlad přibližoval svými změnami víc a více hranici parafráze (příkladem takových změn může být, zjednodušování jazyka na úroveň srozumitelnou pro žáky základní školy, vyhýbání se delším souvětím nebo technickým termínům konzistentní převádění metafor do prostých, neobrazných vyjádření (Ryken, 2005, s. 12)).

1971 a 1995

Nový americký standartní překlad byl další revizí Amerického standartního překladu z roku 1901. Podle Rykena (2002, s. 53) je jeho hlavní předností transparentnost překladu, tedy věrnost předloze, což ale souvisí i s jeho největší slabostí, nesrozumitelností na úkor literárních kvalit předlohy.

1967 a 1971

V těchto letech vyšel nejprve Nový a poté Starý zákon **Parafrázované živé bible překladatele Keneetha Taylora**. Jedná se o parafrázi textu Amerického standardního překladu (1901) tedy nikoli o překlad z původních jazyků. Metzger (2010, s. 144-145) dále uvádí, že tato parafráze se velmi ujala, dočkala se převedení i do dalších světových jazyků. Mimo jiné byla inspirací také pro tvůrce českého novozákonního Slova na cestu (Bartoň, 2013, s. 205).

1976

Bible radostné zvěsti (v angličtině Good News Bible) jako projekt Americké biblické společnosti byl tento překlad byl reakcí na požadavky čtenářů (ze Spojených států i ze zahraničí) pro něž je angličtina cizí jazyk (Metzger, 2010, s. 132). Jedná se o nový překlad z původních jazyků, který se nehlásí k žádné konkrétní překladatelské tradici, protože je určen čtenářům, kteří anglickou biblickou tradici mohou, ale nemusejí znát. Dále se jasně hlásí k principům dynamické ekvivalence, které se snaží důsledně aplikovat, což se mu podle Rykena (2005, s. 32), který jej mezi ostatními překlady rovněž založenými na principu dynamické ekvivalence řadí těsně pod hranici parafráze.

2001

Anglický standartní překlad (English Standard version) distancuje se od tradice dynamicky ekvivalentních překladů. Vychází z textu Revidované standartní bible (tedy její edici roku 1971) a usiluje o „v podstatě doslovný překlad“ (essentially literal translation) přičemž

klade důraz na srozumitelnost a literární kvalitu, tedy přednosti, které podle tvůrců předchozí překlady po Bibli krále Jakuba postrádali (Ryken, 2002, s. 55).

2.3 České překlady

9. století

Příběh české bible začíná s příchodem Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu. (Bartoň, 2006, s. 6) Z čistě sekulárního hlediska byla jejich mise zásadní, protože dali psanou podobu staroslověnskému jazyku a s ním položili základ naší kultury a vzdělanosti. Z hlediska náboženského byla zásadní, protože poskytla Písmo a jiné náboženské texty v jazyce srozumitelném obyčejným lidem. Bratři za svoji práci zakusili mnoho příkoří od jiných učenců, kteří vnímali latinu jako jediné vhodné médium vzdělanosti a spolu s řečtinou a hebrejštinou jako jediné bohoslužebné jazyky. Přestože používání staroslověnštiny při bohoslužbě bylo nakonec oficiálně schváleno, po smrti obou bratří byli jejich žáci vyhnáni z Velké Moravy německými kleriky zastánci latinské vzdělanosti (Metzger, 2010, s. 39-40). Tradice staroslověnské vzdělanosti dostupné obyčejným lidem byla tímto přerušena stejně jako práce na překladech bible, podle Metzgera (2010, s. 40) však vyhnání Metodějových žáků z Velké Moravy způsobilo, že se jeho učení rozšířilo mezi Srby, Chorvaty, Bulhary a jiné slovanské národy, kam se tito vyhnanci uchýlili.

14. století

Na tuto přerušenu tradici se podařilo navázat až ve 14. století, kdy překladem z latinské Vulgáty vznikla „tzv. první redakce staročeské bible, jejímž nejvýznamnějším textovým reprezentantem jsou Bible drážďanská a Bible olomoucká.“ (Bartoň, 2006, s. 6)

1488

Je rok, kdy byla vytištěna první bible ve staročeštině, jedná se o čtvrtou redakci výše zmiňované staročeské bible. Je známá jako Bible pražská, jedná se o čtvrtou tištěnou bibli na světě (hned po němčině, italštině, katalánštině) a o první tištěnou bibli ve slovanském jazyce vůbec (Bartoň, 2006, s. 7)

1564

Inspirován překladem Lutherovým a Tyndaleovým a nespokojen s výsledkem práce svého zbožného přítele Optáta (jehož překlad NZ vycházel z latiny) dokončil v tomto roce práci na svém překladu **Nového zákona z původních jazyků rodák z Přerova, Jan Blahoslav.**

Humanista a kněz jednoty bratrské, dal českému jazyku nejen Nový zákon, který byl později zařazen do Bible kralické, a významně se tím zasloužil o tento dílek v mozaice českého kulturního dědictví. Blahoslav český jazyk pro tak významné dílo vlastně připravil svou prací na *Grammatice české*.¹²

¹² Život a dílo tohoto významného Čecha stručně avšak přiměřeně hluboce a především poutavě vystihuje BROWN, M. T., 2010. *Jan Blahoslav: humanista, filolog, muzikolog, Boží muž*. Praha: Návrat Domů.

- 1579-1594** V těchto letech vychází v šesti svazcích **Bible Kralická tzv. šestidílka**, která obsahuje Blahoslavův Nový zákon. Starý zákon přeložili mladší překladatelé (Blahoslav umírá 1571) z původních jazyků. Jak uvádí Bartoň (2006, s. 7): „Její třetí revidované vydání z roku 1613 se pak stalo východiskem pro nepřeberné množství edic doma i v exilu nebo v zahraničních biblických společnostech, a tento text je především mezi českými protestanty stále populární a vychází až do dnešní doby.“ Evangelikální tradice násilně přerušena událostmi po Bitvě na Bílé hoře v roce 1620 neměla v podstatě k dispozici jiný překlad celého Písma až do roku 1979 (!) kdy vychází Český ekumenický překlad jako komplet v jediném svazku.
- 1715** **Dokončena práce na Bibli Svatováclavské**, což je překlad pořízený jezuitskými mnichy z Vulgáty, jako pomůcka při rekatolizaci je opatřen katolickými výkladovými poznámkami; tento překlad byl revidován za Marie Terezie. (Bartoň, 2006, s. 8)
- 1888-1889** V těchto letech vychází **Bible svatojanská**, což je třetí revize překladu F. F. Procházky. Získala své jméno podle toho, že ji vydalo nakladatelství s názvem Dědictví svatojanské, a jak uvádí Bartoň (2006, s. 7) „...stala se na dalších čtyřicet let nejrozšířenější českou biblí.“
- 1915** V tomto roce dokončil **Jan Karafiát**, známý především autorstvím klasické pohádkové knížky, **revizi Bible kralické**, která byla z důvodu aktualizace jazyka nezbytná.
- 1917-1925** V tomto období, byla vydána tzv. **Podlahova bible**, která svůj název získala po svém hlavním redaktorovi Antonínu Podlahovi. Starý zákon v tomto kompletu přeložil Jan Hejčl a Nový zákon převážně Jan Ladislav Sýkora již v letech 1909-1914. Oba autoři byli katoličtí biblisté. Překlad J. L. Sýkory zařezuje Bartoň (2009, s. 40-64) jako první z moderních biblických překladů (tedy vydaných po roce 1900) a to z několika důvodů, mimo jiné proto, že se jedná o nový překlad z původních jazyků (Bartoň, 2009, s. 43), který se nehlásí k žádné předešlé tradici i když byl pořízen s ohledem na Vulgátu. Co se týče překladatelské metody Bartoň (2009, s. 47) dále uvádí, že autor usiloval o překlad věrný a text jazykově správný, ale pokud to nebylo nutné, nechtěl se od již známého a vžitého textu odchýlovat.
- 1933** V tomto roce vyšel **novozákonní překlad evangelíka Františka Žilky**; významný novátorský počín, protože v evangelikální tradici jedná o první překladatelské řešení vědomě se distancující od textu Bible Kralické, která za staletí prošla jen minimálními úpravami. Význam a pokrokový přínos jeho práce potvrzuje i skutečnost, že se jeho stat' objevila v *Českých teoriích překladu* (1957) Jiřího Levého.
- 1973** V tomto roce vychází **Nový zákon Českého ekumenického překladu** (ČEP) na kompletní vydání celé bible tedy Starého i Nového zákona si budou čtenáři muset počkat do roku 1979. Jedná se o významný mezník

v české překladatelské tradici, a to přinejmenším ze dvou důvodů. Zaprvé z hlediska početnosti a konfesijní rozmanitosti překladatelského kolektivu, a zadruhé z hlediska překladatelské metody.

Za iniciátora celého projektu označuje Bartoň (2013, s. 69) Josefa Bohumila Součka, který sám byl členem českobratrské církve evangelické, z té také pocházela největší část kolektivu, který se během mnoha let práce mírně obměňoval.¹³ Další spolupracovníci byli členy církve československé, a římskokatolické.

Bartoň (2013, s. 78) zdůrazňuje, že i když ekumenická skupina neměla jasně formulovanou teorii, měla k dispozici nové poznatky z právě rozvíjejících se překladatelských teorií, jak zahraničních¹⁴ tak českých, především práce Jiřího Levého *České theorie překladu* (1957) a *Umění překladu* (1963). Na rozdíl od skupiny pracující na překladu Starého zákona, která se hlásila k principu „konkordance“ (tedy překládat stejná slova ve výchozím textu pomocí jednotných výrazů v textu cílovém) se novozákonní překladatelská skupina o nic takového nepokoušela, protože vycházela z přesvědčení, že základní jednotkou významu je věta (Bartoň, 2013, s. 78). Bartoň (2013, s. 79) dále poukazuje na to, že přes znalost soudobých překladatelských teorií si skupina uvědomovala rozdíl mezi překladem bible do právě vzniklých jazyků a překladem do jazyků s jistou překladatelskou tradicí.

Po vydání celé bible v Českém ekumenickém překladu (r. 1979) se do roku 1984 konala první autorská revize a v roce 1998-2000 druhá autorská revize (Bartoň, 2013, s. 80). Od té doby je projekt ČEP uzavřen, i nadále však zůstává velmi oblíbeným a používaným českým překladem.

1989

V tomto roce vychází překlad novozákonního textu s názvem **Slovo na cestu**. I to je zajímavý a v mnoha ohledech jedinečný překladatelský počín. Bartoň (2013, s. 201) zmiňuje například, že se jednalo o neformální iniciativu, v podstatě o ilegální působení, protože členy kolektivu by lidé tehdejšímu politickému režimu nepohodlní, a kterým byl proto udělen zákaz církevního působení.

Specifický je i motiv s jakým překladatelé k práci přistupovali, jednalo se totiž o překlad směřovaný na širokou veřejnost, který si kladl za cíl obeznámit s biblickou zvěstí čtenáře, kteří vyrůstali v režimu potlačujícím náboženství a kterým je tedy biblický slovník na hony vzdálený, stejně jako křesťanské principy a křesťanská zvěst (Bartoň, 2013, s. 202).

Jedná se tedy o překlad na hranici parafráze, jehož tvůrci se inspirovali konceptem anglické *The Living Bible* (viz výše), který byl pořízen z řeckého originálu a jenž si kladl za cíl srozumitelnost a čtivost. Snaží

¹³ Z důvodů jiné pracovní vytíženosti členů, jejich emigrace do zahraničí, nebo z důvodů úmrtí.

¹⁴ E. A. Nida

se také naprostou odpoutat od dosavadní české překladatelské biblické tradice.

1994

V tomto roce vychází překlad novozákonního textu pod názvem Nová smlouva (později r. 2009 vychází společně s právě dokončenou Starou smlouvou v jednom výtisku, jako Český studijní překlad). Jedná se o překlad z původních jazyků, který podle Bartoně (2010) usiluje o doslovnost a konkordantnost, a ač nese stopy výchozího textu, jedná se v podstatě o text čtivý.

2009

Na jaře tohoto roku vychází překlad **Bible 21. století** (jinak také Bible 21 nebo jen B21). Podle Bartoně (2010, s. 1) se jedná o „text už na první pohled nezvykle svěží a čtivý,“ který se také distancuje od starší biblické překladatelské tradice. A jako vyloženě nový prvek zmiňuje „velmi přiměřeně citlivou rytmizaci v poetických textech.“ (2010, s. 2) Na první pohled je příjemnou změnou jednosloupcová sazba, jako u běžné beletrie, z níž vybočují pouze poetické úseky.

Sám vedoucí překladatelského týmu prezentuje v autoreferátu výsledný text a uvádí, že jeho „ambicí není přehnané jazykové novátorství (...) Hlavním cílem je prezentovat Bibli veřejnosti jako knihu, která nemusí být nutně spojená se specificky církevní či archaickou mluvou.“ (Flek, 2009)

Co se týče překladatelské metody Flek (2009) uvádí, že kolektiv usiloval o komunikativní ekvivalenci a čerpal z teorií formulovaných E. Nidou. Za hlavního nositele významu si tedy překladatelé stanovili nikoli slovo, ale větu. Kolektiv tvůrců, podle vlastních slov tedy usiloval zaprvé o „přirozenost“ výsledného textu a zadruhé si kladl za cíl mít na zřeteli formu jak originálu, tak výsledného textu. „... Bibli jsme nepřekládali jako odborný teologický či liturgický text, ale především jako text navýsost literární.“ (Flek, 2009) Jako jediný dosavadní náboženský biblický překlad tlumočí B21 poezii ve verších.

To, že výše stanovená strategie splnila svůj záměr (podat bibli znalým i neznalým čtenářům prastarý text v novém a přitažlivém kabátě) splnila, dokazuje mimo jiné i skutečnost, že Bible21 byla v roce 2009 nejprodávanější knihou v ČR (Flek, 2009).

2.4 Shrnutí

Tato část práce ve stručnosti shrnuje přehled nejvýznamnějších biblických překladů. První část se zabývá anglickými překlady a druhá se věnuje překladům českým. Pozornost je krátce věnována historickému kontextu, významnému přínosu či prvenství jednotlivých překladů, a překladatelské metodě, pokud byla překladateli reflektována.

Při porovnání obou částí vyplouvají na povrch určité rozdíly a některé podobnosti. Na území Slovanů dochází k pokusům o překlad bible dříve než na britských ostrovech. Nejzřetelnější rozdíl je asi ten, že v českém kontextu došlo k méně revizím překladu pořízeného v období reformace. Zatímco anglicky mluvícím čtenářům se dostalo do roku 1950 nejméně pět revizí

reformační Bible Krále Jakuba (nezbytných především z důvodu aktualizace jazyka), čeští čtenáři si na první revizi reformační Bible Kralické, především z důvodu umělého přerušení evangelikální tradice, museli počkat až do roku 1915.

Za podobné rysy obou překladatelských tradic bychom mohli označit:

Zprvé, období reformace (14. - 16. století) a s ní spojený návrat k překládání z původních jazyků (bezesporu pod vlivem humanismu). V obou tradicích zaujímají překlady vzniklé během reformace přední postavení v daném národním písemnictví. Všichni pozdější překladatelé obou kultur, budou na Bibli Krále Jakuba a na Bibli Kralickou navazovat, nebo se vůči nim budou vymezovat.

A za druhé, zlom, který nastává ve 20. století spojený s rozvojem translatologie jako překladatelské disciplíny. V tomto období lze také vysledovat úsilí o mezidenominační tzv. ekumenickou spolupráci v překladatelských kolektivech.

3 Specifika překladu novozákonního textu

3.1 Úvod

To, co může být už z náboženského či sekulárního hlediska velkým přínosem bible jako literárního díla, může být zároveň pro překladatele noční můrou. Kulturní rozdíly a geografická vzdálenost mezi výchozím a cílovým textem například poskytuje čtenářům pohled do světa a kultury, do níž by jinak nemohli nahlédnout, ale zároveň ztěžuje čtenářům porozumění a klade na překladatele větší nároky, aby tuto propast překlenul.

Tato kapitola se snaží ve stručnosti shrnout specifika novozákonního textu, se kterými se překladatelé musí vypořádat. Zaprvé, popisuje obecná rozhodnutí, která musí učinit každý překladatel starověké literatury, tak jak je popisuje Metzger (2010, s. 151-153). Za druhé popisuje, co musí zohlednit překladatelé Nového zákona, kteří k textu přistupují pouze jako ke klasickému literárnímu dílu, které tvoří základ evropské kultury, a proto chápou potřebu jej čas od času přetlumočit nové generaci čtenářů. Vycházím především z poznatků J. Levého a C. Nordové. Za třetí přidává již k výše jmenovaným problémy, se kterými se musí vypořádat překladatelé, kteří věří v nadpřirozenou povahu tohoto textu jako Bohem inspirovaného Písma. V této části čerpám především z poznatků Williama Barricka, hebraisty a teologa, který přeložil bibli do současné bengálštiny.

3.2 Obecné zásady

Překlady se od sebe neliší jen překladatelskou metodou. Tedy zda se překladatelé uchýlí k formálně či dynamicky ekvivalentnímu překladu. Obecný postup, čítající celkem čtyři kroky, kterými musí projít každý překladatel bible, nehledě na to, jakou překladatelskou metodu zvolí, a který rovněž výrazně ovlivní styl překladu, popisuje Metzger (2010, s. 151-153) následovně:

3.2.1 Textová kritika

Zaprvé, vybrat biblický rukopis. Textová kritika je obor, který se vyvinul, aby bylo možné z množství biblických rukopisů, vybrat ty, jež obsahují nejméně odchylek, které se v nich za staletí neustálého opisování nashromáždili. Každý překladatel se nejprve musí rozhodnout, kterou podobu výchozího textu použije.

3.2.2 Interpretační preference

Zadruhé, musí překladatelé volit mezi významy jednotlivých slov. Pokud má slovo více možných významů, standartní postup překladatelů je vybrat jeden z nich a druhý uvést v poznámce pod čarou. Samozřejmě pokud usilují o transparentní překlad. Některé parafráze, nebo dynamicky ekvivalentní překlady na hranici parafráze tzv. „snadné ke čtení“ poznámky neobsahují. (srov. Metzger, 2010, s. 152)

3.2.3 Interpunkce

Zatřetí, je nutné doplnit interpunkční znaménka, které v původních starověkých textech nejsou. Je na překladateli, aby zanesl „do textu takovou interpunkci, která dává největší a nejvýstižnější smysl.“ (Metzger, 2010, s. 152)

3.2.4 Transliterace

A za čtvrté, zvolit mezi překladem či transliterací. Mezi příklady, které Metzger (2010, s. 153) uvádí, jsou například hebrejské slovo transliterované jako Adam by v češtině znělo člověk. Nebo řecké slovo běžně transliterované jako Kristus v překladu znamená pomazaný nebo vyvolený. Na překladateli záleží, zda si vybere tradiční nebo inovativní možnost a zda vysvětlení uvede v poznámce pod čarou.

3.3 **Literární povaha textu**

Bez ohledu na různé názory o jejím transcendentním původu Bible je velice hodnotné literární dílo, které formovalo dějiny a nejedno národní písemnictví (Žilka, 1957, s. 696). Oproti jiným podobně významným dílům ze stejného období, která také bývají čas od času znovu překládána má mezi jinými i následující specifika:

3.3.1 Bible jako antologie

To, že Nový zákon není jen jednou knihou, jak by se mohlo na první pohled zdát, uvádí i Christinae Nordová v článku Making Otherness Accessible (2005, s. 867-880), který vychází z jejích zkušeností při práci na překladu bible do němčiny. Nový zákon je kompilací spisů mnoha autorů a různých literárních žánrů. Jeho součástí jsou mimo jiné historické narativy, podobenství, prorocství atd., což je podle Nordové (2005, s. 871) nutné v překladu zohlednit. Soubor spisů, které Nový zákon tvoří, také nemá jen jednoho autora. Jak v komentáři ke svému novozákonnímu tlumočení uvádí i František Žilka (1957, s. 700): „Nesmíme zapomínat, že Nový Zákon není jednotná kniha jednoho autora, nýbrž celá starokřesťanská literatura četných spisovatelů. To se jeví na slohu jednotlivých spisovatelů a má se přirozeně odrážeti i v překladu.“

Jinými slovy Žilka tvrdí, že novozákonní autoři od sebe v mnohém lišili, počínaje dobou, ve které žili, až po úroveň vzdělání, kterého se jim dostalo, a tyto okolnosti se přirozeně projevují v jejich autorském stylu a překladatel na to nesmí zapomínat. Podle Žilkova (1957, s. 701) mínění to bylo něco, co králičky nebrali v potaz a byl to tedy jeden z mnoha důvodů, proč se on sám o nový překlad pokusil.

3.3.2 Vzdálenost mezi výchozím a cílovým jazykem i kulturou

V Umění překladu definuje Jiří Levý (2012, 90) funkci překladu v národní kultuře:

Přeložené dílo se stává součástí literatury psané českým jazykem a má obdobnou kulturní funkci jako původní dílo české. Nadto však má překlad proti původní literatuře navíc ještě svou specifickou poznávací hodnotu: informuje nás o originálu a o cizí kultuře vůbec. ... V některých situacích čtenář chce mít vědomí, že čte překlad, a je třeba mu toto vědomí poskytnout zachováním koloritu: překladovost se může stát jednou z estetických hodnot. ... Informativní funkce překladu je zpravidla tím silnější, čím odlehlejší je literatura, kterou překládáme.

Zuzana Jettmarová zmiňuje v úvodu k novému vydání Umění překladu (Levý, 2012, s. 5), že důvodem, proč chápeme určitá díla jako klasická je skutečnost, že jsou určitým způsobem „pružná – mají nám stále co říci.“ Skutečnost je taková, že i dnes čtou bibli miliony lidí, kteří tvrdí, že k nim „promlouvá,“ jinými slovy ji považují za relevantní pro své životy a pro současnost. Bible tedy je tedy pro svou flexibilitu klasická. S Blahoslavovým překladem

získala významné postavení v naší kultuře. Ale neměli bychom zapomínat, že z naší kultury nevychází. Úkolem překladatele je překlenout most mezi kulturami.

3.3.3 Překladatelská tradice

Jiří Levý (2012, s. 96) definuje překladatelskou tradici následovně:

Na rozdíl od tvůrčího činu původního umělce je reprodukce činnost opakovaná, proto se u větších děl, která se překládají častěji, vytvoří interpretační tradice. Podobně jako v herectví i v překladatelství každý další interpret navazuje na dílo interpretů předchozích, poučuje se na jejich zkušenostech, případně podléhá jejich omylům.

Překladatelskou tradicí se tedy myslí skutečnost, že klasická literární díla, bývají čas od času překládána znovu, přičemž se nezle zcela vyhnout vlivu překladů předchozích.

Levý (2012, s. 100) dále píše o „tlaku překladatelské tradice“ toto:

Tlak překladatelské tradice se nejsilněji uplatňuje a je do značné míry závazný v těch případech, kde překladatelské řešení dřívějších generací se již stalo součástí českého kulturního povědomí, jako např. u okřídlených rčení a pojmů, u knižních titulků apod. Pokud starší řešení vyhovuje a nové znění není výrazně lepší, je v těchto případech zbytečné a škodlivé se od něho odchýlovat, protože se tím rozkolísávají tato vžitá kulturní fakta; někdy je ostatně síla tradice taková, že je překladatel proti ní bezmocný.

O tomto tlaku mluví také Nordová (2005, s. 872) když říká, že otázka překladatelské tradice je v případě Nového zákona poněkud jiná než při překladu jiných klasických děl (uvádí příklad Homérovy Odyssei nebo Shakespearových Sonetů), ačkoli i ta bývají překládána opakovaně. Uznává, že překladatelé novozákonního textu musejí brát v potaz verze svých předchůdců (jako byl v jejím případě překlad Martina Luthera nebo Bible Krále Jakuba v anglicky mluvícím prostředí), právě proto, že jsou mezi lidmi obecně známé.¹⁵ Postavení Bible kralické je ještě silnější, protože evangelikální tradice byla v českých zemích uměle přerušena Bitvou na Bílé hoře (1620) a následnou rekatolizací, což zamezilo revizím kralického textu, a proto měla evangelikální tradice překlad jediný, což zvýšilo jeho hodnotu.

Jak zmiňuje Bartoň (2012, s. 221) každý věřící překladatel, který vyrůstal v církevním prostředí a od dětství slýchal Písmo čtené v určitém překladu, se od vlivu překladatelské tradice může jen velmi těžko oprostit. Někteří překladatelé se o to ani nesnaží a signalizují už v předmluvě (někdy dokonce již v názvu např. Revised standart version), že se jedná o revizi některého ze starších překladů.

3.4 **Náboženská povaha textu**

V přednášce s názvem „Turning Babel on It's Head: Translation for Understanding“ vychází William Barrick (2004, s. 1-20) z vlastních zkušeností při práci na překladu bible do moderní bengálštiny. Autor tvrdí, že snaha překladatelského týmu, aby byl text, co nejsrozumitelnější

¹⁵ „The question of functionality seems to be more pressing in Bible translation than in the translation of other old texts like Homer's Odyssey or Shakespeare's sonnets, although the latter are also re-translated from time to time. In Bible translation, we have to take into account that the familiar sounds of traditional translations like the one by Martin Luther in German (even after several revisions) or the King James Version in English are like an old coat in which you feel comfortable even though it may not be the latest fashion.“ (Nord, 2005, 872)

široké veřejnosti včetně všech sociálních vrstev vycházela především z pochopení náboženské podstaty biblického textu.

Doslova říká, že je k tomu vedlo pochopení záměru, se kterým Bůh komunikuje. „Cílem boží komunikace s člověkem je, aby člověk poznal Boha a to, co žádá... Člověk nemůže pochopit, to, co prve neslyšel nebo nečetl. A nemůže ani uposlechnout to, co slyší nebo čte, pokud tomu nerozumí ...“¹⁶ (Barrick, 2004, s. 4) Jako věřící překladatelé tedy byli přesvědčeni, že biblická zvěst má proměňovat lidské životy, a to se nemůže dít jinak než skrze slyšení, následované porozumění, které posléze vyprodukuje určité přesvědčení a přesvědčení povede ke změně chování jednotlivce.

Dále argumentuje postojem Johna Wycliffa, jehož přístup byl v počátcích reformace nový právě oním přesvědčením, že Bůh dal Písmo celému lidstvu, aby mu rozumělo a žilo jej. Proto Wycliff a po něm všichni ostatní reformátoři usilovali prolomit monopol Vulgáty a zasazovali se o překlady Písma do jazyka obyčejných lidí (Barrick, 2004, s. 4). Doslova říká: „Účelem Božího slova nikdy nebylo sloužit výhradně kněžím. Ve Starém zákoně Bůh přikázal Izraelskému lidu, aby jej poslouchal. V Novém zákoně pak Kristus mluvil v podobenstvích a vysvětloval nauku obyčejným obyvatelům Palestiny. Nezůstával pouze v chrámě, aby vyučoval pouze lidi vzdělané v Mojžíšově zákoně (Barrick, 2004, 6-7).“¹⁷

Pokud tedy s biblickým textem pracuje překladatel, který tuto skutečnost přijímá, zásadně to zvyšuje naléhavost jeho práce, protože z tohoto přesvědčení vyplývá mimo jiné fakt, že zodpovědnost vůči autorovi výchozího textu a čtenářům textu cílového je u biblického textu současně zodpovědností vůči jejímu hlavnímu autorovi – Bohu. Což také vede překladatele k opatrnému zachovávání literárního charakteru textu, protože jako v každém jiném formálním způsobu komunikace je forma stejně důležitá jako obsah (Ryken, 2005, s. 11) Barrick tedy společně se svým překladatelským týmem usiloval o prostý, ale krásný jazyk. A je přesvědčen, že tyto dvě proměnné se vzájemně nevyklučují (Barrick, 2004, s. 8). Všechny překladatelské počiny uvedené ve druhé kapitole této práce byly realizovány jednotlivci nebo skupinami sdílejícími toto přesvědčení.

Ke všem nesnázím mravenčí práce, které s sebou překlad bible uvádí Barrick (2004, s. 20) na závěr své úvahy, jakou mají věřící překladatelé výhodu. Podle něj je to právě jejich víra. Víra v Boha, který je naprosto svrchovaný, tedy má nejvyšší moc. Věřící překladatel důvěřuje „Bohu, který neselhal ani v Babelu. Důvěřuje Bohu, který jej v jeho práci povede a sám následky Babelu zvrátí. Důvěřuje Bohu, který dává věřícím překladatelům moudrost k tomu, aby vytvořili věrný překlad v jazyce obyčejných lidí, a věří, že to je také Bůh, který lidem dá opravdové duchovní porozumění.“

¹⁶ „The purpose of divine communication with mankind is that a person might know who God is and what God requires. ... One can neither believe nor understand what one has not heard or read. What is heard or read cannot be obeyed if it has not been understood.“ (Barrick, 2004, s. 4)

¹⁷ „God’s Word was never intended to be the property solely of the clergy. In the Old Testament the Lord instructed the people of Israel to obey Him. In the New Testament Christ spoke His parables and taught his doctrine to the common people of Palestine. He did not remain in the Temple to teach only the doctors of the Mosaic Law.“ (Barrick, 2004, s. 6-7).

3.5 Shrnutí

Tato kapitola jmenovala některá specifika, která na jedné straně činí biblický text zajímavým, ale na druhé straně stěžují překladatelům práci.

Mezi obecné zásady patří porozumění textové kritice a volba správného rukopisu, mezi další nezbytné volby překladatele pak patří volba týkající se interpretační preference, interpunkce a transliterace. Literární povaha textu přináší výzvy, protože biblický text je antologií spisů různých autorů, vzdálenost mezi výchozím a cílovým jazykem i kulturou je nebývale velká, překladatelská tradice nebývale silná, což poskytuje jedinečnou možnost sledovat vývoj překladatelské metody, ale na druhou stranu právě tato skutečnost může být pro text samotný kamenem úrazu, pokud jeho tvůrci zůstanou v zajetí překladatelské tradice a opomínají na něj aplikovat nejnovější jazykovědné poznatky ať už z jakýchkoli důvodů. V závěrečné části věnující se náboženské povaze textu je shrnuto, co činí z biblického překladu úkol nesmírně naléhavý.

4 Český biblický styl

4.1 Úvod

Následující kapitola podrobněji rozpracovává problematiku biblických překladů obecně představenou ve 3. kapitole a diskutuje její jednotlivé aspekty v prostředí českého biblického stylu. Snaží se odpovědět na otázku, proč má konkrétně v českém prostředí biblický text specifické postavení, a proč často působí v porovnání s ostatní překladovou literaturou jako méně kvalitní.

Tato část v krátkosti představuje problematiku českého biblického stylu. Nejprve z pohledu Františka Žilky a jeho pojednání „O starém a novém překladu Nového zákona“ v *Českých teoriích překladu* (Levý, 1957, s. 696-709). Jeho pohled je zajímavý, jelikož se jako první musel vymezit vůči v té době téměř zbožšťovanému archaickému stylu bible kralické a byl jeden z prvních, kteří v českém biblickém překladu vyšlapali cestu pro překlad bible do jazyka obyčejných lidí.

Problematice českého biblického stylu a české překladatelské tradice se věnuje také Josef Bartoň v monografii *Boží slovo a slovo lidské* (Hanuš, 2012, s. 209-229). Bartoň zde nejprve shrnuje dějiny biblického překladu v českém kontextu se zaměřením na to, jakým způsobem se formovala česká překladatelská tradice. A jmenuje konkrétní negativní důsledky, které se jejím vlivem na dnešních překladech projevují. Ve své úvaze zabývá také „třemi fázemi překladatelské práce“ tak jak je formuluje Levý (2012, s. 56-77) a vytýká biblickému překladu nedostatky ve třetí fázi tohoto procesu (tedy v přestylizování).

Přestože Jiří Levý chronologicky publikoval své práce dlouho před Josefem Bartoněm, patří mu v této kapitole čestné místo až na úplném závěru, protože se na rozdíl od předchozích dvou autorů zabýval především literárním překladem. Bartoňova stať odkazuje na Levého (2012, s. 125-171) a jeho komentáře k překladatelskému stylu, který je diskutován jako poslední.

4.2 František Žilka v *Českých teoriích překladu*

Význam novozákonního překladu Františka Žilky (z roku 1933) podtrhuje i skutečnost, že jeho pojednání s názvem „Starý a nový překlad Nového zákona“ zahrnul Jiří Levý do *Českých teorií překladu*, jako jedinou stať, která se věnuje biblickému překladu. Shrnuji zde obsah této stať a Žilkův pohled na věc ze dvou důvodů. Zaprvé, jeho pohled na věc je do značné míry jedinečný, protože se mezi prvními (zvláště v evangelikální tradici) pokusil prolomit nedotknutelnost a posvátnost kralického překladu a zadruhé proto, že z toho, co říká, jasně vyplývá, že není možné lpět na určitém biblickém stylu, ale je potřeba používat takový styl, který používal autor a užívat jej tak, aby vyvolával v současném čtenáři takové pocity a reakce, jaké vyvolával v původních čtenářích výchozího textu. To je v současném translátologickém chápání považováno za samozřejmost, nicméně v době, kdy Žilka svou práci psal, se jednalo o velmi pokrokové myšlenky.

Žilka musel svůj nový překlad obhájit před staletí netknutým textem Blahoslavova Nového zákona a používat k tomu především dva argumenty. Zaprvé skutečnost, že starý biblický styl, nebyl ve své době tak vznešený, jak jej pocítujeme nyní, ale byl to běžný styl tehdejších

vzdělaných lidí a pokud by se od něj neoprostil, nebyl by nikdy s to přinést text ve srozumitelné podobě soudobým čtenářům.

To, co znalci a milovníku bible zní slavnostně a vznosně, co naň činí dojem posvátnosti přiměřené náboženství, totéž pociťuje dnešní člověk, vychovaný řečí moderní literatury, filosofie, vědy, jako strojenost a nepřirozenost, jako překážku. Ostatně ta posvátnost a slavnostnost kralického textu jest více méně ilusí. V podstatě to není nic víc než patina starožitnosti. Tak jako v překladu nového zákona psal Blahoslav také ve svých ostatních spisech nenáboženských. Byl to prostě klasicizující sloh doby. (Žilka, 1957, s. 698)

Žilka (1957, s. 699) si tedy klade za cíl: „učiniti tuto knihu tak srozumitelnou dnešnímu člověku, jako byl kralický překlad pochopitelný a běžný vzdělanému čtenáři oné doby.“

Jeho druhý argument se opírá o skutečnost, že sama řečtina biblickými pisateli používaná přímo nutí k překladům do běžného jazyka:

Biblická řečtina není řeč klasické periody řeckého písennictví. Je to běžná obecná mluva lidová („koiné“) hellenistického období, (...). Již tento fakt, že řečtina Nového Zákona je řečí hovorovou, nejen nevylučuje při překládání hovorovou mluvu, nýbrž přímo činí ji příkazem. (Žilka, 1957, s. 700)

4.3 Josef Bartoň – Česká biblická překladatelská tradice

Ve svém příspěvku tedy v kapitole s názvem „Proměny českého biblického stylu a extrémní polohy moderních překladů Písma“ v úvodu předkládá šest různých úryvků z nového zákona, vybraných z různých překladů, které vznikaly v rozmezí padesáti let a poukazuje na to, že kdybychom se oprostili od vědomí, že se jedná o biblický text, pravděpodobně bychom s překladem nebyli velmi spokojeni. Doslova píše: „...uvědomíme si, že na větých konstrukcích, formulacích, výběru lexika je cosi zvláštního. Text se nám ... bude jevit jaksi neurovaný, tuhý, nemotorný – prostě nabudeme dojmu, že máme před sebou asi ne zcela dobrý překlad. Kdyby tímto způsobem byla přeložena detektivka, reportáž nebo populárně naučný text, asi bychom takovou knížku zakrátko s nechutí odložili.“ (Bartoň, 2012, s. 211) Za příčinu tohoto problému označuje vzápětí „fenomén českého biblického stylu, který je nesen silnou českou biblickou překladatelskou tradicí.“ (Bartoň, 2012, s. 211)

Následuje letmý pohled do historie českého písennictví, v níž se Bartoň zaměřuje na klíčové faktory ovlivňující postavení biblického textu až do současnosti. Jako první a hlavní faktor uvádí skutečnost, že „biblický překladový text stál totiž u samého zrodu základního stylového rozrůznění českého jazyka ve středověku. (...) S malým zjednodušením je možno říci, že bible byla na počátku jedinou a potom ještě poměrně dlouho hlavní reprezentantkou nejprestižnějšího jazykového stylu a vzorem pro postupně se osamostatňující základní funkční (primární) styly.“ (Bartoň, 2012, s. 212-213) Tuto část pak uzavírá konstatováním, že biblický text hrál v českých zemích nejen zásadní roli při formaci spisovného jazyka, ale udržel si svou pozici v podstatě až do doby moderního českého písennictví v první třetině devatenáctého století (Bartoň, 2012, s. 214).

Další zásadní faktory, které ovlivnily současnou podobu biblického textu, odhaluje Bartoň v části s názvem „Utváření českého biblického stylu a české překladatelské tradice.“ Hovoří o tom, že nejstarší období jazyka lze vnímat jako pomyslnou „pyramidu,“ na jejímž vrcholu

stojí právě překladový biblický text, pod jehož vlivem se vyvíjejí ostatní žánry (Bartoň, 2012, s. 215). Dále konstatuje: „Vyvíjejí se nicméně dynamičtěji a začínají postupně žít nezávislým životem. Je to dáno mimo jiné tím, že nejsou vázány tím, co můžeme nazvat českou biblickou překladatelskou tradicí, tj. ohledy (menšími či většími, někdy až úzkostlivými) nových překladatelů na práci předchůdců. Tyto ohledy jsou tím větší, čím víc se četba bible v českém prostředí rozšiřuje...“ (Bartoň, 2012, s. 215) Podle něj je právě tento boj s překladatelskou tradicí, který musel překladatel svádět nejen sám v sobě, ale také s kritickými čtenáři, příčinou nebývalé konzervace starších jazykových forem. „Česká biblická překladatelská tradice ve vlasti zkrátka nepřerušně pokračuje – a nese s sebou díky přebíraným a konzervovaným starším jazykovým prvkům u biblického textu posílení pocitu „vznešenosti“...“ (Bartoň, 2012, s. 217)

Jako zlomový bod identifikuje Bartoň (2012, s. 218) ve své stati dobu romantismu, kdy se podle něj: „pozornost českých slovesných tvůrců i filologů ... definitivně většinově obrací jinými směry. Biblický překlad se jeví jako materiál pro stylistické experimenty málo zajímavý ... – anebo nevhodný (protože je obrněný pomyslnou hradbou sakrality). Je tedy ponechán ve své „nedotknutelné osamocenosti“ vlastnímu osudu, aniž by nějak zásadně reagoval na dobové čerstvé trendy ve vývoji jazyka a v překladatelství.“ Což, jak ihned dodává, má z dlouhodobého hlediska za následek v podstatě nepozměněnou překladatelskou metodu, tedy takovou, která nebere ohled na zkušenosti nabyté překladem z moderních jazyků (Bartoň, 2012, s. 218).

A tím se Bartoň (2012, s. 219) dostává až na začátek 21. století, kde, jak píše, začíná „proces vědomého a vcelku systematického odstříhování od celé řady prvků typických pro linii starších překladů.“ A to především díky práci Jana Ladislava Sýkory, jehož překlad nového zákona je považován za „počátek moderního biblického překladu“ (Bartoň, 2012, s. 219) a později Františka Žilky, jehož práce má „naprosto zásadní vliv prakticky na veškeré potomní překládání biblických textů do češtiny.“

Bartoň v této části také uvádí nejvýznamnější systémové změny, který však uzavírá tvrzením, že navzdory ohromnému pokroku se ani jednomu z překladatelů nepodařilo oprostit se od dlouholeté tradice úplně. Nicméně se tím otevírá prostor pro „modernizaci českého biblického textu,“ (Bartoň, 2012, s. 222) ke kterému dochází v průběhu 20. století, z nichž za nejvýznamnější označuje autor Český ekumenický překlad. Dále zmiňuje, že na toto období měla určitý vliv i skutečnost, že od konce padesátých let dochází k rozvoji teorie překladu jako samostatné filologické disciplíny. S novými poznatky z tohoto oboru se překladatelé seznámili a přihlíželi k nim, přesto ale zdůrazňuje, že „na důslednější a pečlivější aplikaci výsledků translátologických bádání a úvah české prostředí i dnes stále ještě čeká.“ (Bartoň, 2012, s. 222)

Autor je toho názoru, že moderní doba až po současnost, což je období, které rozebírá v další části svého příspěvku, se vyznačuje výrazným skokem kupředu, po němž se „ihned formuje tradice návazností v rámci moderních českých tlumočení.“ (Bartoň, 2012, s. 223)

Zbytek jeho úvah se věnuje charakteristice současného biblického stylu a překladatelské práce, stručně popisuje některé nedostatky a nastiňuje možná řešení.

Jako první nedostatek uvádí „stylisticky poměrně dost nivelizovaný, sterilní, „technický“ text, „překladatelštinu.“ A odkazuje na Jiřího Levého (2012, s. 125-140), který se v 5. kapitole

svého klasického díla Umění překladu, problematikou „překladatelského“ stylu dopodrobna zaobírá.

Tento problém v biblickém překladovém textu chápe jako následek „archaického způsobu překládání (obecně řečeno takového, jakým se překládala bible od počátku do konce devatenáctého století), omezeného téměř na fázi základního jazykového porozumění a fázi interpretační, ...“ (Bartoň, 2012, s. 224) Současní překladatelé podle něj zanedbávají třetí fázi překladatelského procesu, tak jak jej uvádí Levý, tedy „přestylizování“. V poznámce pod čarou pak uvádí dva charakteristické rysy tohoto nedostatku: Zaprvé „mnohem menší četnost modifikujících a determinujících výrazů (přece, právě, vlastně, třeba, už, tak, ten aj.) v překladovém textu, než bývá obvyklé v původních českých textech obdobného žánru...“ a zadruhé „neúměrně vysoký výskyt konstrukcí neobsahujících verbum finitum.“ (Bartoň, 2012, s. 224)

Část článku pojednávající o nedostacích uzavírá tím, že v jakékoli jiné literatuře by všechny jím jmenované nedostatky vedly k označení překladového textu za „defektní.“ Na otázku, proč je tedy biblický překladový text přijímán v podstatě bez námitek, odpovídá, že to může být dáno jednak tolerancí čtenářů, kteří o textu smýšlí nekriticky jednak možná proto, že je od toho odrazuje jeho „posvátný charakter“ anebo proto, že mu za ta léta navykli (Bartoň, 2012, s. 227).

Svou stat' uzavírá myšlenkou, že „tím, co nejobecněji charakterizuje „nový biblický styl,“ [je] především fakt neobvykle rozšířeného pole čtenářské tolerance směrem k extrémním překladovým polohám,“ a dodává, že za poslední století se nenašel nikdo, kdo by průkopnickou práci Sýkory, Hejčla a Žilky dokázal „realizovat důsledně a zároveň dostatečně pečlivě a promyšleně.“ (Bartoň, 2012, s. 228)

Na závěr nastiňuje Bartoň (2012, s. 229) řešení diskutovaného problému, která by se dala shrnout do tří bodů: Zaprvé, potenciální překladatel by měl učinit vědomé rozhodnutí, že nebude zneužívat tolerance českých čtenářů vůči stylistickým vadám současných překladů a zároveň si bude sám udržovat od dosavadní tradice určitý odstup. Zadruhé, by měl „promyšlet „jazykové klíče“ (vhodné stylistické vzory v původně českých textech) pro překlady jednotlivých biblických žánrů a autorů.“ A zatřetí by se měl dopodrobna obeznámit s pokrokem, který v posledních padesát letech nastal v moderní teorii překladu a naučit se tyto znalosti aplikovat v praxi.

4.4 Jiří Levý – Umělecký vs. překladatelský styl

Styl umělecký a styl překladatelský rozebírá Levý (2012, s. 125) hned na začátku kapitoly s názvem „Dvě kapitoly z překladatelské poetiky.“ Zdůrazňuje, že i text bez výraznějších jazykových či stylistických nedostatků může být nedostatečný, co se umělecké hodnoty týče. Může mu chybět „ten jemný „pel,“ který má text umělecký navíc před textem jazykově správným.“ (Levý, 2012, s. 125) A zmiňuje zkušenost K. Čukovského, který: „zkušenostmi s revizemi dospěl k názoru, že jsou dva druhy špatných překladů: takové, v nichž jsou významové nebo i stylistické chyby, které je možno opravit, a za druhé převody, které ani nemusí obsahovat mnoho chyb, ale jsou přesto neopravitelné, protože jsou psány šedivým „překladatelským“ jazykem. V sovětských kritikách se zde často mluví o „dřevěném jazyku,“ „překladatelském žargonu“ apod.“ (Levý, 2012, s. 128)

Což se zdá, jako přesně ten stejný problém, který Bartoň vidí. Pokud Bartoň (2012, s. 224) vidí jako důsledek zanedbávání třetí fáze překladatelské práce „mnohem menší četnost modifikujících a determinujících výrazů ...“ Levý (2012, s. 138) pojmenovává stejný problém, když odsuzuje překladatele, kteří příliš lpí jen na sémantické stránce předlohy:

„Neumělý překladatel jde jen po významu věty originálu. Přetlumočí jen slova významová a ochudí text o slova nebo stavební prvky, jejichž funkce je spíše estetická. Umělecké dílo se však nevyčerpává součtem věcných významů, součtem slov plnovýznamových. Pro umělecký styl mají význam mnohá celkem bezobsažná slůvka jako „pak,“ „jen,“ „když,“ „tedy,“ „přece,“ „třeba“ apod., která odstiňují a subjektivně podbarvují význam a shlazují, vyrovnávají rytmus věty, prostě činí řeč plynou a živou. Protože pro ně v originále není podklad, vyhýbá se jim pedantský překladatel a jeho styl je pak suchý a tvrdý.“

Jinými slovy Levý říká o literárním překladu to, co později opakuje Bartoň pro překlad biblického textu. I malá, zdánlivě bezvýznamná slůvka mají velký vliv na výsledný překladový text.

4.5 Shrnutí

V této kapitole jsou shrnuty pohledy dvou badatelů (Františka Žilky a Josefa Bartoně) na český biblický styl a uzavírá ji několik poznámek, které k překladatelskému stylu vyslovil Jiří Levý. V prvních dvou podkapitolách se oba badatelé se vymezují proti lpění na kralickém překladu a tradici s ním spojené a vyvrací jeho „posvátnost“, kterou hodnotí spíše jako archaičnost textu. Ačkoliv v historických souvislostech rozumí jeho nekritickému přijímání věřícími čtenáři ve 20. století, odmítají jej, a poukazují na potřebu nového překladu, který by byl v souladu s aktuálním stavem českého jazyka. Zdůrazňují, že je nezbytné využívat moderních translátologických poznatků a metod i při překladu tohoto „posvátného“ textu.

Bartoň pak jako hlavní problém českých biblických překladů identifikuje mezery ve třetí části překladatelské práce tak, jak ji formuloval Levý, tedy v přestylizaci. Bartoň nachází původ tohoto problému především v sakralizaci dřívějších překladů (především Blahoslavova) čtenáři i překladatelem. Navrhuje pak i řešení, jakým způsobem se od tradičního českého biblického stylu oprostít a postupovat při sestavování překladu, který by skutečně reflektoval současný český jazyk.

Poslední podkapitola v krátkosti rozebírá Levého pohled na stejnou problematiku v rámci literárního překladu.

5 Částice v překladu Nového zákona

5.1 Úvod

Problematiku biblického překladu by bylo možné zkoumat téměř do nekonečna, a to v mnoha různých disciplínách, kromě lingvistiky, literatury a translologie je to zcela jistě zajímavý materiál také pro historiky nebo sociology. Poslední kapitola této práce se proto snaží předmět zkoumání ještě úžeji vymezit. Zaměřuje se pouze na jeden aspekt překladu, a to sice na využití částic v cílovém textu.

Co se týče teoretického ukotvení, vychází následující část z příspěvku „Speech Acts and Illocutionary Function in Translation Methodology“ Sandora Herveye (1998), a dále z poznatků Miroslava Grepla (1976), který v českém kontextu rozvinul teorii řečových aktů, a Jana Táborského (2010), který v podstatě rozvinul Greplovu teorii a v *Mluvnici současné češtiny* (Cvrček, 2010) kategorizoval částice podle toho, s jakým postojem mluvčího se pojí.

Společným jmenovatelem těchto prací je skutečnost, že popisují částice jako na jeden z možných prostředků k vyjadřování ilokuční funkce. A upozorňují, že různé jazyky využívají k vyjádření této funkce prostředky odlišné. Na základě těchto zdrojů a také poznatků rozebraných v kapitole 4. uvádím příklady z jedné krátké novozákonní knihy, konkrétně listu Jakubova. Vybrala jsem pro krátkou analýzu několik běžně užívaných českých i anglických překladů (konkrétně ČEP, ČSP, B21, NASB a NIV¹⁸) a snažím se na příkladech z analýzy ukázat:

- (a) Jak se v těchto překladech potvrzuje propozice prezentovaná S. Herveyem (1998, s. 10-25) a M. Grepem (1976), že různé jazyky používají k vyjádření stejného postoje mluvčího různé prostředky (angličtina především intonaci a vytýkáci konstrukce a čeština především částice a slovosled).
- (b) Jak se potvrzuje propozice M. Grepla (1976, s. 24), že v jednom jazyce může být postoj mluvčího naznačen různými prostředky.
- (c) Jaký je rozdíl v četnosti částic ve třech různých českých překladových verzích.

Vzhledem k stanovenému rozsahu práce se jedná o pouhý úvod do problematiky s několika názornými ukázkami, který lze považovat za náznak, či zárodek toho, kam by se další studie mohly ubírat. Perspektivy dalších studijních záměrů jsou naznačeny v závěru.

5.2 Sandor Hervey – Částice a teorie mluvních aktů

Sandor Hervey (1998, s. 10-25) ve svém článku „Speech Acts and Illocutionary Function in Translation Methodology“ vychází z prací Austina (1962) a Searla (1969), kteří pracují s konceptem, „řečových aktů“ a s předpokladem, že každý výrok je pronášen se záměrem vykonat nějakou činnost (Austin, 1962). Sám Hervey (1998, s. 11) pak definuje ilokuční sílu výpovědi jako účel, za nímž je daná věta vyslovena. Své předpoklady posléze demonstruje na příkladech. Poté dochází k závěru, že „každý jazyk má skupinu větných jednotek, jejichž význam i funkce jsou ilokuční.“ (Hervey, 1998, s. 15) Tyto označuje jako ilokuční částice (dosl. „illocutionary particles“) a dodává, že podle něj jsou nositeli ilokuční funkce také intonace a slovosled.

¹⁸ Více informací k okolnostem jejich vzniku a překladatelské metodě poskytuje 2. kapitola této práce.

Hervey (1998, s. 16-17) Pracuje s angličtinou, němčinou a maďarštinou. Angličtinu používá jako prototyp jazyka, který k vyjádření ilokuční síly využívá především intonaci. Němčina používá jako ukázkou jazyka, který využívá především částice a maďarštinu jako jazyk využívající primárně slovosled.

Z této stereotypizace následně vyvozuje implikace pro překladatelskou strategii. Samozřejmě se jedná o formulaci obecné teorie, a proto je nevyhnutelná určitá míra generalizace, ale přesto jsou implikace následující:

- 1) Při překladu z němčiny by se měl překladatel ve VT zvláště zaměřit na ilokuční funkci částic.
- 2) Při překladu z angličtiny by se měl překladatel ve VT zvláště zaměřit na ilokuční funkci intonace.
- 3) Při překladu z maďarštiny by se měl překladatel ve VT zvláště zaměřit na ilokuční funkci slovosledu.¹⁹ (Hervey, 1998, s. 18)

Výše uvedené platí i obráceně. Zatímco tyto tři zásady pomohou překladateli text správně pochopit, následující tři zásady mu jej pomohou správně vyložit čtenářům CT.

- 1) Při překladu ilokučních funkcí do němčiny, by měl překladatel zvážit možnost využití ilokučních částic.
- 2) Při překladu ilokučních funkcí do angličtiny, by měl překladatel zvážit možnost využití intonace.
- 3) Při překladu ilokučních funkcí do maďarštiny, by měl překladatel zvážit možnost využití slovosledu.²⁰ (Hervey, 1998, s. 19)

Jinak řečeno z výše uvedených doporučení vyplývá, že překladatel by měl vzít v potaz prostředky, jakými je možno v jeho dané jazykové kombinaci vyjádřit ilokuční funkci (impl. ty prostředky se budou v různých jazycích lišit) a použít vhodný způsob vyjádření v CT, i přestože ve VT pro něj nebude přímá předloha. Následující příklady vycházejí z předpokladu, že čeština využívá ke komunikaci ilokuční funkce částice (samozřejmě v kombinaci s dalšími prvky), kdežto angličtina spíše využije intonaci nebo specifické větné konstrukce.

5.2.1 Příklady v novozákonním textu

Jako příklad aplikace výše uvedeného principu jsem z Jakubova listu vybrala následující dva úryvky.

Příklad č. 1:

ČEP: „Mějte z toho jen radost, moji bratři, když na vás přicházejí rozličné zkoušky. Vždyť víte, že osvědčí-li se v nich vaše víra, povede to k vytrvalosti.“

NIV: „Consider it pure joy, my brothers and sisters, whenever you face trials of many kinds,
--

¹⁹ „(1) When translating from German, be sure to pay special attention to illocutionary particles in the ST; (2) When translating from English, be sure to pay special attention to the illocutionary function of intonation in the ST; (3) When translating from Hungarian, be sure to pay special attention to the illocutionary function of sequential focus in the ST.“ (Hervey, 1998, s. 18)

²⁰ „(1) When translating illocutionary functions into German, be sure to consider possible illocutionary particles that might be appropriate; (2) When translating illocutionary particles into English, be sure to consider possible intonational features that might be appropriate; (3) When translating illocutionary particles into Hungarian, be sure to consider possible uses of sequential focus that might be appropriate.“ (Hervey, 1998, s. 19)

because you know that the testing of your faith produces perseverance.“

Komentář:

(a) ČEP používá částici „jen“ zatímco NIV používá adjektivum „pure“.

(b) ČEP: „Vždyť víte...“ Podle SSČ „vždyť“ může být stejně jako „because“ spojka souřadící důvodová, ale navíc může být i částice hodnotící nebo zesilující.

Příklad č. 2:

ČEP: „**Cožpak** Bůh nevyvolil chudáky tohoto světa, aby byli bohatí ve víře a stali se dědici království, jež zaslíbil těm, kdo ho milují? Vy jste však ponížili chudého. **Cožpak** vás bohatí neutiskují? Nevláčejí vás před soudy? Nemluví **právě** oni s pohrdáním o slavném jménu, které bylo nad vámi vysloveno?“

NIV: „**Has not** God chosen those who are poor in the eyes of the world to be rich in faith and to inherit the kingdom he promised those who love him? But you have dishonored the poor. **Is it not** the rich who are exploiting you? **Are they** not the ones who are dragging you into court? **Are they** not the ones who are blaspheming the noble name of him to whom you belong?“

Komentář:

(a) ČEP používá k uvozování řečnických otázek částici „cožpak.“

„Cožpak Bůh nevyvolil...“

„Cožpak vás bohatí neutiskují...“

(b) Zdá se, že NIV zde používá „anticipatoryit“ jako vytykáací konstrukci, ale v řečnické otázce.

Srov.

„The rich exploit you...“

„It is the rich who exploit you...“

Is it not the rich who are exploiting you...“

(c) Zdá se, že i zde používá NIV slovosled ke zdůraznění skutečnosti.

srov.

„They drag you into court.“

„They are the ones who drag you into court.“

„Are they not the ones who are dragging you into court?“

ČEP kromě řečnické otázky, která by mohla naznačovat výčitku, žádné jiné zdůraznění nepoužívá.

(d) NIV znovu používá slovosled tam, kde ČEP používá částici „právě.“

„Nemluví právě oni s pohrdáním...“

Následující tabulka zaznamenává další příklady. Je z ní patrná skutečnost, že čeština využívá částice hojněji než angličtina. Obecně však není možné říct, že tam, kde čeština používá k vyjádření ilokuční funkce částici, by angličtina vždy využívala intonaci nebo slovosled. Někdy stojí české částici jako anglický protějšek také částice.

NASB	ČSP
<p>And let endurance have its perfect result, so that you may be perfect and complete, lacking in nothing. But if any of you lacks wisdom, let him ask of God, who gives to all generously and without reproach, and it will be given to him. But he must ask in faith without any doubting, for the one who doubts is like the surf of the sea, driven and tossed by the wind. For that man ought not to expect that he will receive anything from the Lord, being a double-minded man, unstable in all his ways.</p>	<p>A vytrvalost ať má dokonalý výsledek, abyste byli dokonalí a úplní a aby vám v ničem nic nescházelo. Nedostává-li se někomu z vás moudrosti, ať ji žádá od Boha, který dává všem štědře a nevyčítá, a bude mu dána. Ať však žádá ve víře a nic nepochybuje. Neboť kdo pochybuje, podobá se mořské vlně, hnané a zmítané větrem. Ať si takový člověk nemyslí, že něco od Pána dostane; je to muž nerozhodný, nestálý ve všem, co činí.</p>
<p>Did not God choose the poor of this world to be rich in faith and heirs of the kingdom which He promised to those who love Him? But you have dishonored the poor man. Is it not the rich who oppress you and personally drag you into court? Do they not blaspheme the fair name by which you have been called? If, however, you are fulfilling the royal law according to the Scripture, "You shall love your neighbor as yourself," you are doing well. But if you show partiality, you are committing sin and are convicted by the law as transgressors. For whoever keeps the whole law and yet stumbles in one point, he has become guilty of all.</p>	<p>Což nevyvolil Bůh chudé tohoto světa, aby byli bohatí ve víře a stali se dědici království, jež zaslíbil těm, kdo ho milují? Vy však jste zneuctili chudého. Cožpak vás bohatí neutiskují a nevlácejí vás právě oni před soudy? Což nehanobí právě oni to drahé jméno, jímž jste byli nazváni? Jestliže vskutku plníte královský zákon podle Písma: „Budeš milovat svého bližního jako sebe samého“, dobře činíte. Jestliže však někomu straníte, dopouštíte se hříchu a Zákon vás usvědčuje jako přestupníky. Kdo by totiž zachoval celý Zákon, ale v jedné věci klopýtl, stal by se vinným ve všech.</p>
<p>For where jealousy and selfish ambition exist, there is disorder and every evil thing. But the wisdom from above is first pure, then peaceable, gentle, reasonable, full of mercy and good fruits, unwavering, without hypocrisy.</p>	<p>Vždyť kde je závist a soupeření, tam je zmatek a kdejaká špatná věc. Moudrost shůry je především čistá, potom pokojná, mírná, poddajná, plná milosrdenství a dobrého ovoce, nepochybující, bez přetvářky.</p>
<p>But above all, my brethren, do not swear, either by heaven or by earth or with any other oath; but your yes is to be yes, and your no, no, so that you may not fall under judgment. Is anyone among you suffering? Then he must pray. Is anyone cheerful? He is to sing praises. Is anyone among you sick? Then he</p>	<p>Především nepřísahajte, moji bratři, ani při nebi ani při zemi, ani žádnou jinou přísahou. Vaše „ano“ ať je „ano“ a „ne“ ať je „ne“, abyste nepropadli soudu. Vede se někomu z vás zle? Ať se modlí! Je někdo dobré mysli? Ať zpívá Bohu chvály! Je někdo mezi vámi nemocen? Ať zavolá starší sboru a ti ať se nad ním pomodlí a</p>

<p>must call for the elders of the church and they are to pray over him, anointing him with oil in the name of the Lord;</p>	<p>pomažou ho olejem v Pánově jménu.</p>
--	--

Tabulka č. 1 – Anglické protějšky českých částic v novozákonním textu

5.3 Miroslav Grepl – Signalizace postojových hodnot

V článku „Komunikativně pragmatické aspekty výpovědi“ uvádí Miroslav Grepl (1976, s. 18), že mezi ty nejdůležitější „patří problematika různých postojů mluvčího k propozičnímu obsahu výpovědi a jejich signalizace.“ Přičemž každá výpověď podle něj obsahuje (1) nějaký propoziční obsah (propozici); (2) různé druhy postojů mluvčího k tomuto obsahu a k adresátovi (1976, s. 19).

Postoje mluvčího k propozičnímu obsahu věty popisuje jako „specifické druhy predikátů (operátorů),“ které vzápětí nazývá termínem „predikáty postojové“ a dodává, že ty mohou být „ve výpovědi (...) signalizovány různými způsoby a prostředky.“ (1976, s. 19)

Způsoby jakými mluvčí dává svůj postoj najevo, dělí Grepl (1976, s. 22) na „explicitní a implicitní.“ Přičemž „explicitní“ je termín pro postoj signalizovaný „postojovými predikátory“ tj. když je „postojová složka formálně zřetelně oddělena od složky propoziční.“ (Jako příklad uvádí větu: Poroučím ti, abys odešel. Poroučím ti odejít. Zde je postojovým predikátorem sloveso „poroučím.“)

Termínem „implicitní“ označuje autor ty, které jsou „signalizovány přímo ve výrazové struktuře výpovědi“ jsou signalizovány implicitně „výrazovými „prostředky“ nejrůznějšího druhu (1976, s. 23) Mezi jinými jmenuje například: intonaci a částice. Avšak zdůrazňuje, že je třeba „k vyjadřování postojů poznamenat, že v různých jazycích může být tatáž postojová hodnota v rámci daného postojového typu implicitně různě.“ (1976, s. 23) A na druhou stranu „tatáž postojová hodnota může být i v jednom jazyce signalizována způsoby a prostředky různými.“ (1976, s. 24) A také v jednom jazyce může několik různých signálů odkazovat jeden a ten samý postoj (1976, s. 24).

Jinými slovy, jeden postoj se může projevovat (1) v různých jazycích různými způsoby, (2) v jednom jazyce více způsoby (3) anebo spolupráce několika signálů může odkazovat na jeden postoj. V češtině jsou hojně využívanou signalizací částice, ovšem podle Grepla (1976, s. 25) by zaměření pouze na ně nevyhnutelně vedlo ke zkreslení, protože čeština stejně jako jiné jazyky má na výběr z mnohem širší škály. Vzhledem k zaměření této práce se však zde soustředíme pouze na ně.

5.3.1 Příklady v novozákonním textu

Následující tabulka porovnává tři cílové texty ve stejném jazyce a snaží se osvětlit, že ve vybraném novozákonním textu jsou výše uvedené principy skutečně platné. Je z ní patrné, že překladatelé využívali k signalizování stejného postoje překladatele jiné prostředky.

ČSP	ČEP	B21
Pokládejte za velikou radost, moji bratři, když upadnete do rozličných pokušení. Víte, že zkoušení vaší víry působí vytrvalost. A vytrvalost ať má dokonalý výsledek, abyste byli dokonalí a úplní a aby vám v ničem nic nescházelo.	Mějte z toho jen radost, moji bratři, když na vás přicházejí rozličné zkoušky. Vždyť víte, že osvědčí-li se v nich vaše víra, povede to k vytrvalosti. A vytrvalost ať je dovršena skutkem, abyste byli dokonalí a neporušení, prosti všech nedostatků.	Mějte z toho jen radost, bratři moji, kdykoli upadáte do různých zkoušek. Víte přece , že zkoušení vaší víry přináší vytrvalost. Nechte však vytrvalost dozrát, abyste byli dokonalí a úplní a nic vám nescházelo.
Bratr v nízkém postavení ať se chlubí ve svém povýšení a bohatý ve svém ponížení, protože pomine jako květ trávy: vyjde slunce se svým žářem a vysuší trávu, její květ opadne a krása jeho vzhledu zanikne. Tak i boháč uvadne v tom, co činí.	Bratr v nízkém postavení ať s chloubou myslí na své vyvýšení a bohatý ať myslí na své ponížení – vždyť pomine jako květ trávy: vzejde slunce a svým žářem spálí trávu, květ opadne a jeho krása zajde. Tak i boháč se vším svým shonem vezme za své.	Ať se bratr, který je nízko, raduje ze svého povýšení a bohatý ze svého ponížení; pomine totiž jako polní květ. Když vyjde slunce a přijde žár, usychá tráva a vadne květ; ze vši té nádhery nic nezůstává. Právě tak uvadne boháč při všech svých počinech.
Poslyšte, moji milovaní bratři! Což nevyvolil Bůh chudé tohoto světa, aby byli bohatí ve víře a stali se dědici království, jež zaslíbil těm, kdo ho milují? Vy však jste zneuctili chudého. Cožpak vás bohatí neutiskují a nevlácejí vás právě oni před soudy? Což nehanobí právě oni to drahé jméno, jímž jste byli nazváni?	Poslyšte, moji milovaní bratři: Cožpak Bůh nevyvolil chudáky tohoto světa, aby byli bohatí ve víře a stali se dědici království, jež zaslíbil těm, kdo ho milují? Vy jste však ponížili chudého. Cožpak vás bohatí neutiskují? Nevlácejí vás před soudy? Nemluví právě oni s pohrdáním o slavném jménu, které bylo nad vámi vysloveno?	Poslouchejte, milovaní bratři: Copak Bůh nevyvolil chudáky tohoto světa, aby byli bohatí ve víře? Nemají právě oni zdědit království, které Bůh zaslíbil těm, kdo jej milují? Vy ale chudého klidně ponížíte! Nejsou to přítom právě bohatí, kdo vás utiskuje a vláčí po soudech? Nerouhají se právě oni tomu vzácnému jménu, kterým jste označeni?

Tabulka č. 2 – Signalizace postojových hodnot v cílovém textu pomocí částic

Z tabulky je patrné, že využívat různé signály pro stejné postoje možné je. Zdá se však, že v těchto českých překladových verzích existuje tendence využívat jednu nebo několik málo částic pro jeden postoj (např. „ať“ k vyjádření přání, rady; „vždyť“, „právě“, a „přece“ ke zdůraznění).

5.4 Klasifikace částic podle *Mluvnice současné češtiny*

Následující část práce vychází z kapitoly o částicích, kterou pro knihu *Mluvnice současné češtiny* (Cvrček, 2010) napsal Jan Táborský. Všechny částice, které jsem ve vybraných úryvcích našla, jsem posléze na základě jeho kategorizace rozdělila.

Cílem je ukázat, jaké druhy částic a v jakém množství se v jednotlivých překladech vyskytují.

Definice částice podle *Slovníku spisovného jazyka českého* (Havránek, 1989) zní následovně, jedná se o: „Neohebné slovo mluvnického významu, které uvozuje samostatnou větu a

naznačuje její druh (např. kéž, necht').“ Táborský (2010, s. 295) tuto definici rozvádí, když říká, že: „Částice jsou neplnovýznamový neohebný slovní druh.“ Dále uvádí, že k nim řadíme slova „různého původu a mnoha různých funkcí. (...) Obecně lze říci, že částice modifikují výpověď, v níž jsou užity o nějaký specifický pragmatický rys, vyjadřují vztah mluvčího k výpovědi z hlediska jejího kontextu, obsahu, formy, či z hlediska reality.“ Role kontextu je podle Táborského také klíčová k identifikaci jednotlivých lexikálních jednotek jako částic. „Z formálního hlediska jsou často shodné s jinými slovními druhy (např. se spojky: ale, s příslovci: klidně, či případně s podstatnými jmény: fakt).“ Mezi charakteristické rysy částic Táborský dále řadí skutečnost, že nejsou považovány za větné členy, a také, že mají tendenci se ve větě hromadit a tvořit tzv. víceslovné částice (2010, s. 295). Nakonec dělí částice podle jejich funkce na (1) postojové, (2) pocitové, (3) hodnotící, (4) zesilovací, a (5) členící text, přičemž nevyklučuje, aby jedna částice odpovídala více kategoriím (2010, s. 296).

(1) Postojové částice dále dělí na:

a) faktuální neboli veritativní, ty se vztahují „ke skutečnosti vyjádřené ve výpovědi z hlediska její platnosti“ (2010, s. 256). V analýze jsou označeny žlutou barvou.

Ke každému typu částic uvádí Táborský také jejich „podtypy“ i s vybranými příklady. Pro postojové částice to jsou, ty, které vyjadřují:

- míru jistoty nebo pravdivosti (doopravdy, nesporně, fakt, jistě, snad, prý, sotva atp.)
- pravděpodobnost nebo pochybnost (asi, jasně, možná, nejspíš apod.)
- otázka nebo ověřování (co, jo, ne, vid', že atd.)
- zpřesnění a potvrzení (dokonce, přímo, rovněž, taky, totiž, zejména, zvláště apod.)
- změna platnosti nebo ekvivalence (eventuálně, konečně, naopak, přirozeně, a jiné)
- nezávislost a přípustka (beztak, i tak, ostatně atp.)

b) volní neboli voluntativní (v analýze označeny růžově), tedy ty, které vyjadřují vůli, a mezi jejich podtypy patří:

- rozkaz (ať, klidně, jen atd.)
- přání (kéž, necht', ať, snad, kdyby apod.)
- rada (kdyby radši, raději atp.)
- lhostejnost (dejme tomu, například, řekněme, třeba, tak a jiné)

c) výrazové neboli expresivní (v analýze označeny šedě), vyjadřující postoje nebo názor mluvčího, např.:

- zaujetí (vůbec, namouduši atd.)
- resumování a referenci k předchozímu kontextu (nakonec, prostě, zkrátka atp.)
- zdrženlivost (koneckonců, konečně apod.)

2) Pocitové (emocionální) tedy naznačují subjektivní vztah mluvčího nejen k výpovědi ale případně i k jiným skutečnostem v rámci komunikace (v textu označeny hnědě). Táborský (2010, s. 297) mezi ně řadí:

- radost a uspokojení (bohudík a naštěstí)
- zklamání a lítost (bohužel, žel, naneštěstí)
- úleva (ještě že)
- obava (aby)
- důvěra (však)

3) Hodnotící (evaluativní) signalizují hodnocení mluvčím úspěšnost, vhodnost, uspokojivost, příjemnost, (ne)očekávanost, oprávněnost (v analýze označené tmavě modrou barvou). Jako příklady uvádí chválabohu, ovšem, přece, už/již, vždyť atd. (2010, s. 297)

4) Zesilovací (intenzifikační) v analýze označené červeně „zesilují či oslabují intenzitu nějaké vlastnosti a mají proto velmi blízko k měrovým adverbium.“ (2010, s. 297) Jako příklad uvádí: dost, hodně, příliš, úplně velmi, a další signalizující zesílení a celkem, krapet, málo, poněkud signalizující zeslabení.

5) Částice členící text (v analýze označeny zeleně), což je podle Táborského (2010, s. 298) specifický druh používaný například k signalizaci:

- začátku výpovědi (např.: tak)
- strukturalizaci výpovědi (např.: zaprvé, za druhé,...)
- nebo jako slovní „vata“ (např.: zkratka, prostě, například, vlastně, tak,...)

Na základě této klasifikace jsem v cílovém textu konkrétně ve znění Českého studijního překladu (ČSP), Českého ekumenického překladu (ČEP) a Bible 21. století (B21)²¹ vyhledala v textu všechny částice.

	ČSP	ČEP	B21
At'	13	14	14
Necht'	-	1	1
Také	1	1	1
Totíž	2	1	1
Přitom	2	2	2
Cožpak	4	2	2
Což	2	5	4
Právě	2	3	3
Tedy	1	3	3

²¹ Pro informace ohledně okolností vzniku a uplatnění překladatelské metody viz kapitola 2.

Vskutku	1	-	-
Jen	-	1	1
Třeba	-	1	1
Snad	-	1	1
Především	2	1	1
Ještě	1	-	-
Vskutku	1	-	-
Vždyť	3	7	8
Přece	-	3	3
Nuže	2	-	-
Celkový počet:	37	46	46

Tabulka č. 3 – Počet daných částic v jednotlivých překladových verzích

V této tabulce jsou zaznamenány počty částic v jednotlivých překladech. Výsledky potvrzují předpoklad, že překlady tíhající k doslovnosti, konkordantnosti a formální ekvivalenci užívají oproti překladům usilujícím o dynamicky ekvivalentní překlad částic méně. Rozdíl však není nikterak markantní, ale spíše nenápadný. Nejčetnější částicí ve všech překladech je „ať“, překladateli hojně využívanou pro signalizaci postoje přání nebo pokynů. Druhou nejčastěji používanou částicí je „vždyť“. V tom se všechny překlady shodují. Liší se například v tom, že v ČSP se ve vybraném úryvku vyskytuje dvakrát téměř archaický výraz „nuže“, jehož ostatní verze nevyužívají. Naopak ČSP nepoužívá částici „necht“, která zní taktéž lehce archaicky a již oba dynamicky ekvivalentní překlady využívají.

Dlužno dodat, že s přesnou kvantifikací částic v textu to není vůbec jednoduché. Jedno slovo může být v závislosti na kontextu částicí nebo i úplně jiným slovním druhem.

Například:

Tak jsi to přece dokázal! (částice) **Tak** to nedělej! (příslovce)

Však já tě najdu! (částice) Vypadá zdravý, je **však** těžce nemocen. (spojka)

To je **také** nápad! (částice). Žije **také** sama. (příslovce)

Příští týden tam můžeme jít **zase**. (příslovce) Tak to **zase** ne! (částice)

Hledal souvislost částí s **celkem**. (podstatné jméno) Bylo mu to **celkem** jedno. (částice)

A mnohé další případy.

Navíc podle Grepla (1976, s. 31) mohou ilokuční částicí být v závislosti na kontextu i jiné slovní druhy. Tato tabulka obsahuje pouze částice, které bez ohledu na kontext nesporně částicemi jsou. Pokud bychom započítali i ostatní, čísla v jednotlivých kolonkách by byla nepochybně vyšší.

5.5 Shrnutí

Autoři Hervey (1998) i Grepl (1976) se shodují, že různé jazyky signalizují ilokuční funkci různými způsoby. Grepl (1976, s. 24) navíc dodává, že prostředky signalizace totožného postoje mluvčího se mohou lišit i v rámci jednoho jazyka. Tato kapitola tedy na krátkém úryvku ukazuje, jak se tyto propozice potvrzují v novozákonním textu.

S ohledem na poznatky ze 4. kapitoly uvedené vzorky sice neposkytují dostatečné materiály k vyvozování ucelených závěrů či formulování konkrétních stanovisek. Ačkoliv se jedná o krátkou ukázkou, izolovaného textu, i přesto je na ní vidět, to o čem mluví Bartoň (2012, s. 224) i Levý (2012, s. 138) – tedy, že českému biblický styl by mohl více vytěžit z funkcí částic, jejichž využití by vedlo k větší plynulosti a přirozenosti textu.

Uvedené příklady k formulování definitivních stanovisek. Nicméně na krátkém rozebíraném úseku, se potvrzují skutečnosti, které poukazují na to, že i v novozákonním textu by mohla platit propozice prezentovaná S. Herveyem (1998, s. 10-25) a M. Greplem (1976), že různé jazyky používají k vyjádření stejného postoje mluvčího různé prostředky (angličtina především intonaci a vytýkací konstrukce a čeština především částice a slovosled). Jak se potvrzuje propozice M. Grepla (1976, s. 24), že v jednom jazyce může být postoj mluvčího naznačen různými prostředky. A v posledku, že je rozdíl v četnosti částic ve třech různých českých překladových verzích.

Pro komplexnější analýzu by do budoucna stálo za to zvážit využití korpusu. A porovnat výskyt částic v českých literárních textech, v překladových literárních textech a v biblických překladech. Na základě takové analýzy by bylo možno určit o kolik je výskyt částic v těchto textech nižší.

6 Závěr

Závěry této práce by se daly shrnout následovně. Po úvodu do problematiky ve druhé kapitole práce ve stručnosti shrnuje přehled nejvýznamnějších biblických překladů. První část se zabývá anglickými překlady a druhá se věnuje překladům českým. Pozornost je krátce věnována historickému kontextu, významnému přínosu či prvenství jednotlivých překladů, a překladatelské metodě, pokud byla překladateli reflektována. Při porovnání obou částí vyplouvají na povrch určité rozdíly a některé podobnosti. Společné či odlišné vzorce a tendence jsou shrnuty v závěru této kapitoly.

Následující třetí kapitola rozebírá specifika, která na jedné straně činí biblický text zajímavým, ale na druhé straně stěžují překladatelům práci. Mezi obecné zásady patří porozumění textové kritice a volba správného rukopisu, mezi další nezbytné volby překladatele pak patří volba týkající se interpretační preference, interpunkce a transliterace. Literární povaha textu přináší výzvy, protože biblický text je antologií spisů různých autorů, vzdálenost mezi výchozím a cílovým jazykem i kulturou je nebývale velká, překladatelská tradice nebývale silná, což poskytuje jedinečnou možnost sledovat vývoj překladatelské metody, ale na druhou stranu právě tato skutečnost může být pro text samotný kamenem úrazu, pokud jeho tvůrci zůstanou v zajetí překladatelské tradice a opomínají na něj aplikovat nejnovější jazykovědné poznatky ať už z jakýchkoli důvodů. V závěrečné části věnující se náboženské povaze textu je shrnuto, co činí z biblického překladu úkol nesmírně náležitý.

Čtvrtá kapitola shrnuje pohledy dvou badatelů (Františka Žilky a Josefa Bartoň) na český biblický styl a uzavírá ji několik poznámek, které k překladatelskému stylu vyslovil Jiří Levý. V prvních dvou podkapitolách se oba badatelé se vymezují proti lpění na kralickém překladu a tradici s ním spojené a vyvrací jeho „posvátnost“, kterou hodnotí spíše jako archaičnost textu. Ačkoliv v historických souvislostech rozumí jeho nekritickému přijímání věřícími čtenáři ve 20. století, odmítají jej, a poukazují na potřebu nového překladu, který by byl v souladu s aktuálním stavem českého jazyka. Zdůrazňují, že je nezbytné využívat moderních translátologických poznatků a metod i při překladu tohoto typu textu.

Bartoň pak jako hlavní problém českých biblických překladů identifikuje mezery ve třetí části překladatelské práce tak, jak ji formuloval Levý, tedy v přestylování. Závěrečná podkapitola v krátkosti rozebírá Levého pohled na stejnou problematiku v rámci literárního překladu.

Poslední kapitola shrnula poznatky Snadora Herveye (1998) a Miroslava Grepla (1976) se snahou aplikovat je při analýze krátkého novozákonního textu. Tato kapitola tedy na krátkém úryvku ukazuje, jak se tyto propozice potvrzují v novozákonním textu.

S ohledem na poznatky ze 4. kapitoly uvedené vzorky sice neposkytují dostatečné materiály k vyvozování ucelených závěrů či formulování konkrétních stanovisek. Ačkoliv se jedná o krátkou ukázkou, izolovaného textu, i přesto je na ní vidět, to o čem mluví Bartoň (2012, s. 224) i Levý (2012, s. 138) tedy, že český biblický styl by mohl více vytěžit z funkcí částic, jejichž využití by vedlo k větší plynulosti a přirozenosti textu.

Uvedené příklady nemohou vést k formulování definitivních stanovisek. Nicméně na krátkém rozebíraném úseku, se potvrzují skutečnosti, které poukazují na to, že i v novozákonním textu by mohla platit propozice prezentovaná S. Herveyem (1998, s. 10-25) a M. Greplem (1976), že různé jazyky používají k vyjádření stejného postoje mluvčího různé prostředky (angličtina

především intonaci a vytýkací konstrukce a čeština především částice a slovosled). Dále se potvrzuje i tvrzení M. Grepla (1976, s. 24), že v jednom jazyce může být postoj mluvčího naznačen různými prostředky. A v posledku, že je rozdíl v četnosti částic ve třech různých českých překladových verzích.

Pro komplexnější analýzu by do budoucna stálo za to zvážit využití korpusu. A porovnat výskyt částic v českých literárních textech, v překladových literárních textech a v biblických překladech. Na základě takové analýzy by bylo možno určit o kolik je výskyt částic v těchto textech nižší.

Summary

Translatology owes much to Bible translation because for a large part of history theoretical standpoints for translation were formed on the basis of or at least in close contact with the translation of the Bible. The study of the process, method and development of the Bible translation gives one a unique perspective on the development of the whole field. However, this type of literature has its specificities for which it stands somehow away from the rest of the translated texts and the latest known principles of translation theories are only scarcely applied to it. Especially considering languages that have a long tradition Bible translation, which is exactly the case with Czech and English.

This paper is divided into four parts. After an introduction, a second chapter briefly summarizes the history of the translations of the Bible into English and Czech and gives a selective list of the most important translations. This part aims to introduce the history of the Biblical translation in English and Czech and to outline the development of the translation method. Last but not least, this endeavor seeks to remind the readers of what role has the translation of the Bible played not only in translatology, but also in linguistics, literature, and European history.

The third chapter outlines the translation of the biblical text. What can be, from a religious or secular point of view, a great contribution of the Bible as a literary work, can be a nightmare for translators at the same time. Cultural differences and the geographical distance between the source and the target text, for example, provide readers with a view of a world and culture that they would not otherwise be able to look at, but also make it more difficult for readers to understand, and put more demands on translators to bridge the gap. This chapter attempts to briefly summarize the specifics of the New Testament text that translators have to deal with.

The fourth chapter discusses in more detail the issue of biblical translations generally presented in chapter three and discusses its individual aspects in the context of the Czech biblical style. It attempts to answer the question why it has a specific position in the Czech context, and why it often seems of lesser quality in comparison with other translational literature.

Since the issue of biblical translation could be studied almost infinitely, even in many different disciplines, the fifth chapter focuses only on one aspect of translation, namely the use of particles in the target text. It analyzes one short New Testament book, namely James's, focusing on how the particles are used in Czech and English respectively.

The examples given are too short to provide sufficient material for complete conclusions or formulating specific guidelines, nevertheless it is beneficial to pay attention to them for their illustrative and informative nature.

For a more comprehensive analysis, it would be worth considering the use of the corpus. And compare the occurrence of particles in Czech literary texts, translation literary texts and biblical translations. Based on such an analysis, it would be possible to determine how much the occurrence of particles in these texts is lower.

Použité texty

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad, 2015. 19. (6. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost.

Bible: český studijní překlad, 2016. Čtvrté souborné vydání (třetí vydání bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Karel DRÍZAL, přeložil Jiří HEDÁNEK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS.

Bible: překlad 21. století, 2009. Praha: Biblion.

Holy Bible: New American Standard Bible. 1995. LaHabra, CA: The Lockman Foundation.

The Holy Bible, New International Version, 1984. Grand Rapids: Zondervan House.

Bibliografie

AUSTIN, John Langshaw, 1962. *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press.

BARTOŇ, Josef, 2006. K dějinám českého biblického překladu. *Informace královehradecké diecéze* [online]. roč. 16, č. 12 [cit. 2017-08-10]. Dostupné z: <http://ikd.bihk.cz/index.php?ac=94>

BARTOŇ, Josef, 2009. *Moderní český novozákonní překlad: nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem*. Praha: Česká Biblická Společnost. Studijní texty, 1.

BARTOŇ, Josef, 2010. Tři české jubilejní bible. *Dingir* [online]. roč. 13, č. 1 [cit. 2017-08-10]. Dostupné z: http://www.dingir.cz/index.php?co=cislo/10/1/tri_ceske_jubilejni_bible

BARTOŇ, Josef, 2012. Proměny českého biblického stylu a extrémní polohy moderních překladů Písma. In: HANUŠ Jiří a kol., *Boží slovo a slovo lidské*. Brno: CDK. s. 209–229.

BARTOŇ, Josef, 2013. *Pět českých novozákonních překladů: Nové zákony od Českého ekumenického překladu do roku 1989*. Praha: Česká Biblická Společnost.

BARRICK, William, 2004. *Turning Babel on Its Head: Translating for Understanding*. [nepublikovaný zápis přednášky] Far West Region-ETS, San Antonio, TX.: ETS.

BROWN, M. T., 2010. *Jan Blahoslav: humanista, filolog, muzikolog, Boží muž*. Praha: Návrat Domů.

CVRČEK, Václav, ed., 2010. *Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Nakl. Karolinum. Mluvnice současné češtiny, Václav Cvrček a kolektiv autorů; 1.

DUTHIE, Alan, 1995. *How to choose your bible wisely*. Carlisle: Paternoster.

FLEK, Alexandr, 2009. Mezi lhaním a rouháním: Bible, překlad 21. století jako pokus o komunikativní ekvivalenci. *Theologia vitae* [online]. 2009, 2(2) [cit. 2017-08-20]. Dostupné z: <http://thv.cz/2009-2%20anot%20cz.html>

- GREPL, Miroslav. *Komunikativně pragmatické aspekty výpovědi*. Otázky slovanské syntaxe. IV/1, Sborník symposia Aktualizační (pragmatické) složky výpovědi v slovanských jazycích, Brno 6.-9. září 1976, část první. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1979, 15-37.
- HAVRÁNEK, Bohuslav, ed., 1989. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2., nezměněné vyd. Praha: Academia. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/>
- HERVEY, Sándor, 1998. Speech Acts and Illocutionary Function in Translation Methodology. In: HICKEY, Leo, ed. *The pragmatics of translation*. Clevedon: Multilingual Matters. Topics in translation, 12.
- KROUPOVÁ, Libuše, FILIPEC, Josef, ed., 2005. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Academia.
- KYAS, Vladimír, 1997. *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad
- LEVÝ, Jiří, 2012. *Umění překladu*. 4., upravené vyd. Praha: Apostrof.
- LEVÝ, Jiří, 1957. *České teorie překladu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.
- MCGRAFT, Alister, 2001. *In the beginning: the story of the King James Bible and how it changed a nation, a language, and a culture*. New York: Random House.
- METZGER, Bruce Manning a CENTRUM BIBLICKÝCH STUDIÍ, 2010. *Starověké a anglické překlady Bible*. Praha: Česká biblická společnost.
- MUNDAY, Jeremy, 2008. *Introducing translation studies: theories and applications* [online]. London; New York: Routledge [vid. 2017-01-17]. ISBN 978-0-203-86973-4. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/id/10370235>
- NIDA, Eugene, 2003. *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. 2nd ed. edition. Leiden ; Boston: Brill.
- NORD, Christiane, 2005. Making Otherness Accessible Functionality and Skopos in the Translation of New Testament Texts. *Meta: Journal des traducteurs* [online]. **50**(3), 868. Dostupné z: doi:10.7202/011602ar
- PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS, 1995. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- RYKEN, Leland, 2002. *The word of God in English: criteria for excellence in Bible translation*. Wheaton, Ill: Crossway Books.
- RYKEN, Leland, 2005. *Choosing a Bible: understanding Bible translation differences*. Wheaton, Ill.: Crossway Books.
- SEARLE, John, 1969. *Speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SMITH, Miles, Erroll F RHODES, Liana LUPAŞ a AMERICAN BIBLE SOCIETY, 1997. *The translators to the reader the original preface of the King James Version of 1611 revisited* [online]. New York: American Bible Society [vid. 2017-07-29]. Dostupné z: <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/38177120.html>

TÁBORSKÝ, Jan, 2010. Částice (Partikule). In: CVRČEK, Václav, ed., 2010. *Mluvnice současné češtiny 1: Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Nakl. Karolinum.

The Holy Bible, containing the Old and New Testaments: American Standard Version. 1901. New York: Nelson.

VERNER, František, 1987. *Bibliografie českých překladů celé bible i jejich částí*. Praha: Česká katolická charita

Westminsterské vyznání víry, 2012. Praha: Dingir.

ŽILKA, František, 1935. Naše řeč, ročník 19 (1935), číslo 6-7, s. 365-371. Online dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3132>

ŽILKA, František, 1957. Starý a nový překlad Nového Zákona. In: LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1957.

Abstract

This present study deals with the translation of the New Testament into the Czech and the English language. First it summarizes the development of the translation method throughout history and compares how the Czech and English tradition resemble or differ from each other. Second it describes how the translation of the Bible is different from translation of other literary works. It goes on to outline the development and current state of the New Testament translation versions to the Czech language. It describes the translation method and the style of the target text. Finally it focuses on the use of particles in the target text and outlines how the use of particles affects the style of the target text.

Key words

Bible translation, New Testament, style, particles, speech acts

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá překladem novozákonního textu do češtiny a do angličtiny. Nejprve shrnuje vývoj překladatelské metody v obou jazycích a porovnává shody a odlišnosti v jednotlivých tradicích. Zadruhé rozebírá některé aspekty biblického překladu, kterými se liší od ostatní překladové literatury. Zatřetí představuje problematiku českého biblického stylu a způsob, jakým jeho historický vývoj ovlivňuje dnešní podobu textu. V závěru práce je pozornost věnována funkci částic v cílovém textu. Především se zřetelem na to, jak jejich využití ovlivňuje výsledný styl a podobu textu.

Klíčová slova

Překlad bible, český biblický styl, částice, řečové akty

Autor:	Kristýna Adámková
Katedra:	Katedra anglistiky a amerikanistiky FF UPOL
Název česky:	Využití částic při překladu novozákonního textu do češtiny a jejich anglické protějšky
Název anglicky:	The Use of Particles in Translation of the New Testament into the Czech Language and its English Counterparts
Vedoucí práce:	Mgr. Jitka Zehnalová, Dr.
Počet stran:	47 (podle čísel)
Počet znaků:	cca 80 000
Olomouc 2017	